

ผลกระทบของการขยายตัวทางด้านการค้าของชาวจีนในกรุงเทพฯ

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า นับตั้งแต่มีการทำสนธิสัญญาเบาริงเป็นต้นมา เศรษฐกิจของประเทศได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านการผลิตและการขยายตัวทางการค้า ชาวจีนก็เป็นกลุ่มชนกลุ่มหนึ่งที่เข้ามามีบทบาททางการค้าของประเทศควบคู่ไปกับบทบาททางการค้าของชาวตะวันตก โดยเฉพาะชาวจีนในกรุงเทพฯ ภายหลังจากที่มีการปรับปรุงบ้านเมืองให้ก้าวหน้าตามแบบอารยประเทศแล้ว ได้มีการขยายตัวทางการค้าไปอย่างรวดเร็ว ตาม 2 ฟากถนนที่ตัดผ่านมีแหล่งการค้าที่สำคัญ ๆ เกิดขึ้น และมีชาวจีนเข้าไปประกอบการค้าเป็นจำนวนมาก ทั้งกิจการระดับเล็ก เช่น การค้าขายปลีกและกิจการในระดับใหญ่ เช่น กิจการโรงสีข้าว นอกจากนี้กิจการอื่น ๆ ที่มีลักษณะเป็นแบบโรงงานอุตสาหกรรมซึ่งมีชาวจีนเป็นผู้ประกอบการค้าก็เริ่มมีขึ้น ในตอนต้นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว อย่างเช่น โรงงานทำไม้ ชิคไฟ โรงงานทอผ้า ย้อมผ้า เป็นต้น การขยายตัวทางด้านการค้าของชาวจีนในกรุงเทพฯ รวมถึงบทบาทด้านต่าง ๆ ของชาวจีนดังกล่าวมีว่าส่งผลกระทบทางด้าน เศรษฐกิจและสังคมในกรุงเทพฯ

ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ

1. เกิดการแข่งขันทางการค้าระหว่างชาวจีนและชาวตะวันตก
2. ก่อให้เกิดความตื่นตัวทางการค้า
  - 2.1 ภาคเอกชน
  - 2.2 ภาครัฐบาล
3. นำมาซึ่งรายได้ของรัฐ

ผลกระทบทางด้านสังคมต่อกรุงเทพฯ

1. การขยายชุมชนเมืองกรุงเทพฯ
2. การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมในกรุงเทพฯ
  - 2.1 ชุมชนแออัดในกรุงเทพฯ
  - 2.2 การรื้อกำแพงพระนคร

ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ

1. เกิดการแข่งขันทางด้านการค้าระหว่างชาวจีนกับชาวตะวันตก

นับตั้งแต่หลังสนธิสัญญาเบาริงเป็นต้นมา เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ ทั้งทางด้านการค้าและการผลิต ชาวจีนเข้ามามีบทบาททางด้านเศรษฐกิจไทยควบคู่กับชาวตะวันตก บางพวกสามารถดำเนินกิจการค้าขนาดใหญ่ ตั้งห้างร้านค้าขายตามสองฟากถนนในกรุงเทพฯ เช่นเดียวกับชาวตะวันตก เช่นตามสองฟากถนนบำรุงเมืองตั้งแต่เชิงสะพานช้างโรงสีฝั่งขวาหัวมุมเป็นห้างแบคแมน ราว 3 หรือ 4 หองขายของนอกที่เป็นสินค้าจากต่างประเทศ สองฟากถนนเจริญกรุงมีห้างปิเกนมัวและห้างแอลยี่กันตี ห้างยรอันเคอร์ของชาวเยอรมัน และห้างแกรเด็ค ตั้งอยู่ริมถนนตะนาว¹ เป็นต้น ส่วนชาวจีนจะพบเห็นได้โดยทั่วไป จึงเกิดการแข่งกันทางด้านการค้าระหว่างชาวจีนและชาวตะวันตก กรณีการแข่งขันทางด้านการค้าระหว่างชาวจีนกับชาวตะวันตก แสดงให้เห็นถึงบทบาทสำคัญทางด้านการค้าระดับใหญ่ ๆ ส่วนมากนั้นชาวตะวันตกเข้ามามีอิทธิพลต่อประเทศไทยมากกว่าไม่ว่าจะเป็นโรงเรือ เหมืองแร่ใหญ่ ๆ กิจการเดินเรือระหว่างประเทศ การธนาคาร ชาวจีนน้อยรายมากที่จะมีโอกาสเข้าไปมีบทบาททางด้านนี้ และถ้ามีชาวจีนที่มีทุนมากพอที่จะดำเนินกิจการได้ก็ประสบผลอย่างมาก

¹กาญจนาคพันธ์ (นามแฝง), กรุงเทพฯ เมื่อ 70 ปีก่อน . . .

โดยเฉพาะกับบริษัทการค้าของชาวอังกฤษที่มีกิจการการค้าที่สำคัญ ๆ มากในเมืองไทย
 ขณะนั้น นอกจากนี้การแข่งขันระหว่างพ่อค้าชาวไทยที่ต้องเผชิญกับอิทธิพลทางการค้า
 ของบริษัทต่างชาตินี้ก็ประสบปัญหาทำนองเดียวกัน เช่น กรณีการแข่งขันกับบริษัท
 อีสต์เอเชียติก ซึ่งได้ทำกิจการเกี่ยวกับการทำป่าไม้ โดยเฉพาะป่าไม้สักทางภาค
 เหนือของไทย กิจการเหล่านี้สามารถสร้างผลกำไรอย่างมหาศาล ในขณะที่เจ้าของ
 ประเทศได้รับผลตอบแทนในอัตราต่ำ การทำป่าไม้สักในภาคเหนือ ชาวต่างประเทศที่
 ลงทุนทำป่าไม้สักที่สำคัญที่สุดคือชาวอังกฤษ โดยเฉพาะบริษัทอมเบย์เบอร์มา บริษัท
 อื่น ๆ ที่สำคัญคือบริษัทบอร์เนียว บริษัทอีสต์เอเชียติก และบริษัทสยามฟลอเรสต์
 ส่วนบริษัทของคนไทย (จีน) มีทุนดำเนินการน้อยเทคนิค ตลอดจนเครื่องมือในการ
 ดำเนินงานไม่ทันสมัย ไม่มีผู้ดำเนินการที่มีความสามารถพอจึงไม่อาจแข่งขันกับบริษัท
 ของอังกฤษได้ เช่นบริษัทกิมเซ่งหลี ซึ่งต้องขายกิจการเพื่อไปทำโรงสีไฟในกรุงเทพฯ¹
 การแข่งขันทางด้านการค้าระหว่างชาวจีนกับชาวตะวันตกจะเห็นได้ชัดในกรณีต่าง ๆ
 ดังต่อไปนี้

กรณีของเรือเมล์จีนสยาม บริษัทเรือเมล์จีนสยาม เป็นบริษัทเรือเดินทะเล
 ที่เข้าหุ้นร่วมกันระหว่างพ่อค้าชาวจีนใหญ่ ๆ เพื่อรับส่งสินค้าและเป็นเรือบรรทุกผู้โดยสาร
 จากประเทศจีนมายังประเทศไทย และยังบรรทุกข้าวสารไปขายด้วย บริษัท
 เรือเมล์จีนสยามทุนจำกัด ตั้งขึ้นใน พ.ศ. 2452 ทุนเงิน 3 ล้านบาท มี 3 แล่น
 ทุนละ 10 บาท ตั้งขึ้นเพื่อเดินเรือรับส่งคนโดยสารและรับบรรทุกสินค้าต่าง ๆ ไปมา

¹ ษัณย์ โฉม สุนทรสวัสดิ์, "การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้
 ทางภาคเหนือของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2439-2475" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
 ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521),
 หน้า 179-185.

ระหว่างฮ่องกง ชัวเถา ไฮเค้า โดยเช่าเรือต่างประเทศมาเดิน ผู้มีหุ้นมากในบริษัท
นี้ คือ

จีนฮง	30,000	หุ้น
หลวงโสภณเพชรรัตน์	25,000	หุ้น
จีนไต้ฉิน	12,000	หุ้น
พระสรรพการ (เขย)	10,000	หุ้น
หลวงจิตรจางวานิช	6,000	หุ้น
จีนตึกหุย	6,000	หุ้น
จีนไชบุณ	6,000	หุ้น ¹

เรือเมลดจีนสยามได้เกิดการแข่งขันกับบริษัทเรือเมลดहांวินเซอร์ ซึ่งเป็นบริษัทของชาว
อังกฤษ เป็นห้างที่มีกิจการค้าขายใหญ่โตมากในประเทศไทย การแข่งขันเริ่มมีมาตั้งแต่
สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นครั้งแรกและยังไม่ได้รุนแรงมากนัก สาเหตุของความขัดแย้งซึ่งนำ
ไปสู่การแข่งขันกันนั้นเกิดขึ้นมาจากการขัดผลประโยชน์กัน ซึ่งต่อมาบรรดาพ่อค้าชาวจีน
และชาวจีนต่าง ๆ ในประเทศไทยได้พยายามกระตุ้นความรู้สึกชาตินิยมในหมู่ชาวจีนให้
เกิดขึ้น เพื่อผลประโยชน์ของชาวจีนเอง ต่างฝ่ายก็พยายามใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อหัก
ล้างคู่แข่งทางการค้าของตน เช่นจากเอกสารสอดส่องพฤติกรรมต่าง ๆ ของชาวจีนใน
ไทย โดยเฉพาะบรรดาพ่อค้าสำคัญ ๆ ซึ่งได้หยิบยกปัญหาเรื่องเรือเมลดจีนสยามมาจัดการ
แก้ไข และพยายามใช้ความประนีประนอม

¹ หจข., ร.5 บ.12/19 เจ้าพระยายมราช เสนาบดีกระทรวงนครบาล กราบ
บังคมทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องความเป็นไปของ
บริษัทเรือเมลดจีนสยาม 11 ตุลาคม ร.ศ. 129.

... อนึ่ง เมื่อคืนมานี้ นายคุ้มและโหวจิ้นคือไปฟังการประชุม ในที่นี้มีหลวงโสมภณ กับพวกพ่อค้าชาวจีน 34 คนด้วยกัน หลวงโสมภณได้เอาหนังสือของผู้จัดการบริษัท เรือเมล์จีนสยาม ซึ่งส่งมาจากเมืองชัวเถานั่นออกให้ในที่ประชุมตรวจอ่านดู ในหนังสือมีใจความว่า เวลานี้เรือบริษัทเรือเมล์ห้างวินเซอร์แอนค็อกนั้น ซึ่งออกวิ่งนำก่อนเรือบริษัทเรือเมล์จีนสยามเสมอไป หากได้ประพาศตามที่ได้พูดจากกลาง กันไว้ไม่ ฝ่ายเมืองชัวเถาได้ตกลงกันแล้วว่า จะไม่ใช้สินค้าเรือบริษัทที่วิ่งก่อนกว่า เรือบริษัทนี้จะมาถึง ต่อเมื่อมาถึงพร้อมกันแล้วจึงจะนำเอาสินค้าไปใส่แบ่งให้ คนละครึ่ง ตามที่เคยจัดมาแล้วเดิมนั้น ในที่ประชุมก็เป็นคำที่เมืองชัวเถาได้จัด แล้วนั้น แล้วก็ได้ทำหนังสือสัญญาเช่นชื่อประทับตรากันไว้แล้ว ว่าถ้าเมื่อบริษัทนี้ ยังขึ้นประพาศเช่นนี้อีกต่อไปแล้ว ตางค้าวก็จัดการได้เช่นเดียวกับฝ่ายชัวเถาจนนั้น...¹

จะเห็นได้ว่าเมื่อเกิดการขัดแย้งกันในเรื่องผลประโยชน์ ในชั้นแรกก็ได้ พยายามที่จะหาทางรวมขอมแบ่งผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ไม่ให้เป็นการแข่งขันกันมาก เกินไปนัก แต่ในที่สุดการรวมขอมผลประโยชน์ซึ่งกันและกันนั้นก็ล้มเหลว และใช้วิธี รุนแรงเข้าหากัน วิธีการที่บริษัทเรือเคินทะเลของห้างวินเซอร์ใช้ก็คือการตัดราคา ค่าโดยสารให้ถูกลง ซึ่งทำให้บริษัทเรือเมล์จีนสยามขาดทุน และเคือคร่อนเป็นอย่างยิ่ง การกระทำเช่นนี้ของบริษัทเรือเมล์วินเซอร์ทำให้บรรดาชาวจีนที่หัวรุนแรงและชาตินิยม พยายามกระตุ้นให้ชาวจีนหันมาใช้บริการของเรือเมล์จีนสยามมากขึ้น จากบทความ ต่าง ๆ ในหนังสือพิมพ์ของชาวจีน ฮัวเซียมซันไป ตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2442 จนกระทั่งถึง พ.ศ. 2444 เป็นระยะเวลาเกือบ 2 ปีเต็มที่บทความในหนังสือพิมพ์ ฮัวเซียมซันไป ได้ลงอยู่ตลอดมา ตลอดจนทั้งมีการประกาศทิ้งใบปลิว ขวนเชิญชาวจีนให้ มาใช้บริการของบริษัทเรือเมล์จีนสยาม ดังเช่น

¹ หจข., ร.5 น.8.7/22 หนังสือที่ว่าการกองตระเวณแผนกเงินรายงาน เสนาบดีกระทรวงนครบาล ฉบับลงวันที่ 18 มกราคม ร.ศ. 128.

...บทความเรื่องหญิงยังรู้จักรักความสามัคคี เป็นบทความที่ชักชวนพวกชาวจีนให้ชาตินิยมในความเป็นจีน สนับสนุนกิจการต่าง ๆ ที่เป็นของจีน ไม่ให้ไปใช้บริการจากชาติอื่น ๆ เช่นกรณีบริษัทเดินเรือเมลี่จีนสยาม ซึ่งคนจีนควรใช้บริการจากบริษัทนี้มากกว่าจะไปใช้ของต่างประเทศ เช่นพวกโรงสีข้าวที่ให้บริษัทต่างประเทศบรรทุกข้าวของคนแทนที่จะใช้เรือเมลี่ของจีนบริษัทจีนสยาม...¹

นอกจากนี้ในบทความยังได้ยกตัวอย่างหญิงจีนคนหนึ่งขึ้นมาสรรเสริญที่ใช้บริการเรือเมลี่จีนสยาม ซึ่งในกรณีนี้อาจจะเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นเพื่อให้บรรดาชาวจีนทั้งหลายหันมาใช้บริการเรือเมลี่จีนสยามก็เป็นได้

...หญิงจีนคนหนึ่งที่เป็นภรรยาของจีนคู่แต่งงานต่างชาติที่ถึงแม้ว่าจะไม่สามารถโดยสารเรือเมลี่จีนสยามไปประเทศจีนใด ก็เกิดความไม่สบายใจที่ไม่ถึ้อมั่นในความสามัคคีต่อชาติ จึงได้ฝากเงินค่าโดยสาร 10 บาทส่งไปให้บริษัทเรือเมลี่จีนสยามเพื่อปรากฏว่าตนได้แสดงความสามัคคีแล้ว...²

จากบทความในหนังสือพิมพ์จีนนี้ ได้พยายามเขียนโน้มน้าวใจชาวจีนโดยใช้ความรู้สึกชาตินิยมให้เกิดความสามัคคีในหมู่ชาวจีน โดยใช้ตัวอย่างกรณีหญิงสาวที่ยังรู้จักรักความสามัคคีในหมู่ชาติเดียวกัน และเรียกร้องให้คนจีนทั้งหลายเอาเป็นตัวอย่าง กิจการทางด้านการค้าเดินเรือทะเลนี้พ่อค้าชาวจีนที่มีทุนมากจะรวมหุ้นกันลงทุน เพราะเล็งเห็นถึงผลกำไรที่จะได้รับอย่างมากจากการที่ผู้ใช้บริการทางด้านการค้าเดินเรือทะเลไม่ว่าจะเป็นการโดยสารเดินทางหรือการขนส่งก็ตามเป็นชาวจีนเสียเป็นจำนวนมาก เช่นการอพยพเดินทางมาประเทศไทยเป็นจำนวนมากของชาวจีน และกิจการของพวกโรงสี ซึ่งต้องใช้บริการด้านขนส่งทางทะเล³ ซึ่งสาเหตุต่าง ๆ

¹ หจข., ร.5 น.8.7/22 รายงานที่ว่ากรการกองตระเวนแผนกจีน ถึงเสนาบดีกระทรวงนครบาล ฉบับลงวันที่ 18 มกราคม ร.ศ. 129.

² เรื่องเดียวกัน.

³ อาจจะเป็นเรื่องมาจากบรรดาพ่อค้าชาวจีนที่เข้าหุ้นทำกิจการเรือเมลี่จีนสยามนี้ก็เพื่อส่งสินค้าคือ ข้าว ซึ่งส่วนใหญ่ทำกิจการค้าข้าวอยู่แล้ว เป็นการลดต้นทุนของตนก็ได้ที่จะทำการขนส่งข้าวของตน.

เหล่านี้เองที่ทำให้บริษัทเรือเดินทะเลของต่างประเทศเกิดความวิตกไปความเป็น
 ชาตินิยมในหมู่ชาวจีนที่จะต้องอุดหนุนกิจการของชาวจีนด้วยกัน ดังนั้นเมื่อบริษัท
 เรือเมลล์จีนสยามตั้งขึ้นในระยะแรกใช้วิธีการประนีประนอมกัน แต่เมื่อไม่สำเร็จ
 ความขัดแย้งรุนแรงหักล้างกันมากขึ้น บริษัทเดินเรือต่างประเทศจึงพยายามทุกวิถีทาง
 ที่จะทำให้บริษัทเรือเมลล์จีนสยามล้มไป เพื่อที่ว่าเมื่อบริษัทการค้าของชาวจีนล้มลงไป
 ก็จะเป็นประโยชน์ต่อกิจการการเดินเรือของตน เพราะคงจะเกรงว่าบริษัทเรือเมลล์
 จีนสยามเข้ามาแย่งครอบครองกิจการของตนไปได้ในที่สุด ซึ่งการคาดคะเนของบริษัท
 ชาวต่างประเทศก็อาจจะเป็นไปได้ เพราะชาวจีนพยายามทุกวิถีทางที่จะกระตุ้นความ
 รู้สึกชาตินิยม มีบทความต่าง ๆ ลงในหนังสือพิมพ์เพื่อให้ชาวจีนสามัคคีหันมาให้ความ
 ช่วยเหลือในหมู่ชาวจีนด้วยกัน ซึ่งจะเห็นได้ว่ามีบทความต่าง ๆ ในหนังสือพิมพ์ มีการ
 ทิ้งใบปลิวให้สนับสนุนกิจการของชาวจีน สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความพร้อมเพรียง
 ของชาวจีนในการแข่งขันกันทำกิจการการค้ากับชาวต่างชาติ รวมทั้งยังมีการตั้งสมาคม
 หรือสโมสรขึ้นเพื่อประชุมปรึกษาหารือกัน

วิธีการที่พ่อค้าชาวจีนพยายามนำมาใช้เพื่อแข่งขันกับกิจการการค้าของ
 ต่างประเทศส่วนใหญ่ใช้ความรู้สึกชาตินิยมในหมู่ชาวจีน ซึ่งคงจะเป็นเพราะเนื่องจาก
 ผู้ที่ทำการค้าขายที่ต้องอาศัยการเดินเรือระหว่างประเทศ และใช้บริการเรือโดยสาร
 ไปยังประเทศจีนนั้น ส่วนใหญ่เป็นชาวจีนและชาวต่างประเทศ แต่พ่อค้าโรงสีข้าวก็เป็น
 ชาวจีนเสียเป็นจำนวนมาก การอพยพของชาวจีนมาเมืองไทยก็ยังคงดำเนินมาอยู่
 เรื่อย ๆ และชาวจีนในเมืองไทยก็มีการเดินทางกลับไปเยี่ยมบ้านเกิดเมืองนอนของ
 ตนบ้าง หรือชาวจีนบางคนเมื่อหาเงินจากเมืองไทยได้จำนวนหนึ่ง ก็เดินทางกลับไป
 ทำมาหากินในบ้านเกิดเมืองนอนของตน และก็มีที่ตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ในเมืองไทย ดังนั้น
 จะเห็นได้ว่าผู้ใช้บริการส่วนใหญ่เป็นจีนแทบทั้งสิ้น พวกพ่อค้าชาวจีนที่เป็นเจ้าของ
 กิจการบริษัทเรือเมลล์จีนสยามจึงได้นำเอาความรู้สึกชาตินิยมมากระตุ้นในหมู่ชาวจีน
 มีทั้งบทความแสดงความเห็น ชี้แนะ จนกระทั่งเป็นคำวาทกล่าวตักเตือนลงในหนังสือพิมพ์

... คำศักดิ์สอนเพื่อนร่วมชาติที่มีน้ำใจบำรุงบริษัทเรือเมล็ดจีนสยาม บริษัทเรือเมล็ดจีนสยามนั้นเป็นสมาคมที่พวกจีนรวมกันตั้งขึ้นไว้ เพื่อจะโค่นวางเหนี่ยวเอาผลประโยชน์ทางเครูเรือกลับคืน ถ้าไม่เอาใจใส่ ช่วยบำรุงโดยแข็งแรงแล้ว ก็เท่ากับละทิ้งไว้ให้สมาคมของตนเสื่อมเสียไปเอง... ขอให้สังเกตดูในเร็ว ๆ นี้ เกิด มีพวกพ่อค้าที่ประกอบการเลี้ยงชีพต่าง ๆ เช่น โรงโพงกวน และโรงรับจำนำ กับพวกพ่อค้าขายสิ่งของต่าง ๆ ที่ตำบลวัดสามจีน สามเสน บ้านหม้อ สำเพ็ง แลโรงรถลาก เป็นต้น ต่างก็รวมสมาคมกันไว้สำหรับบำรุงบริษัทเรือเมล็ดสยาม เพื่อจะไม่ให้ผลประโยชน์นั้นตกไปแก่ประเทศอื่นใดทุกวันก็ย่อมจะเห็นได้แลว่าพวกกรวมชาติเราก็รู้สึกความร่วมสามัคคีกันขึ้นบ้างแล้ว จึงใคร่รวมสมาคมกลุ่มเกลียวกันไว้สำหรับป้องกันผลประโยชน์ของตน แต่ถ้าทำโดยความสามัคคีแล้วคนอื่นก็ไม่มีทางจะมาเกี้ยวของควายไค้ แมแต่คงกิริยาวาจาบังคับข่มขืนกันแล้ว ก็เท่ากับทำทางไหนคนอื่นมีที่อ้างอิง แลให้มีเรื่องยาวเยี้ยยาวไปอีก... เราจึงขอเตือนเพื่อนร่วมชาติว่าถ้าจะรวมสมาคมกันโดยมีแก่ใจจะบำรุงบริษัทเรือเมล็ดจีนสยามจริงแล้ว ก็คงเอาแต่หน้าใจเป็นที่ตั้ง อย่าไค้แสดงกิริยาวาจาไหนคนอื่นเขามีคำอ้างเลย...¹

นอกจากบทความลงในหนังสือพิมพ์แล้ว ยังมีกรทิ่งไปปลิวโฆษณาชวนเชื่อให้หันมาใช้บริการของเรือเมล็ดจีนสยามอีกด้วย โดยพวกพ่อค้าซุกคดองศักใหม่วัดสามจีน

... ค่ายซึ่งบริษัทเรือเมล็ดจีนสยามของพวกเรา เมื่อแรกตั้งขึ้นก็มีกิริยาเอิกเกริกชื่อเสียงโด่งดังนั้น ก็เพราะชั้นตนพวกพ่อค้าทั้งหลายได้อุตสาหพยายามชักชวนหุ้นส่วนรวมทุนเล็กนอยให้ เป็นกองใหญ่ขึ้น ตั้งใจจะให้เรือจีนแพร่หลายไปทุกเมืองที่มีท่าสินค้า... หาไซเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวไม่ โดยเห็นว่าประเทศสยามเป็น

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ หจข., ร.6 น.4.7/13 กระทรวงนครบาลเรื่องที่ 86 ตอน 26 แผนกเวรวิเศษส่วนชาวจีนเรื่องความเห็นหลวงขรณินฤเบศร์ แปลจากหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมชินไปฉบับลงวันที่ 12 ธันวาคม ร.ศ. 129 เรื่อง คำศักดิ์สอนเพื่อนร่วมชาติที่มีน้ำใจบำรุงบริษัทเรือเมล็ดจีนสยาม.

ท่าเลสินค้าอันเกี่ยวกับประเทศจีนอยู่ แลการโดยสารไปมาทางทะเล พวกเรามัก
ถูกชาติอื่นข่มเหง โดยมิไ้ได้รับความเชื่อเพื่อเลย...ควรพวกเราจะมีความสามัคคี
เพื่อนำรุ่งโรจน์ให้เจริญขึ้นจะไ้รับผลทั่วกัน...ถ้าไม่รีบคิดจัดการบำรุงโดยทางคนต่าง
หามกันเสีย บริษัทอันใหญ่โตของเราจะถึงซึ่งความพินาศไป...¹

จากกรณีเรือเมล์จีนสยาม ซึ่งนับได้ว่าเป็นกิจการที่ต้องใช้การลงทุนสูง และ
ต้องแข่งขันกันเป็นอย่างมากกับพวกบริษัทต่างชาติต่าง ๆ ที่มีกิจการทางด้านนี้ การ
แข่งขันระหว่างบริษัทเรือเมล์จีนสยามกับบริษัทเรือเคินทะเลวินเซอร์ของอังกฤษรุนแรง
มากขึ้น ดังจะเห็นได้จากความเห็นจากหนังสือพิมพ์จีนว่า

...เวลานี้เป็นสมัยที่สงครามทางค้าขายกันอย่างรุนแรง วิชาทางสงครามที่ทำ
กันอยู่นั้นก็แปลกขึ้นทุกวัน จนพูดไม่ถูก แต่ขอสำคัญนั้น ก็ไม่มีนอกไปจากอุบายที่เอา
ทุนทรัพย์เป็นอันมากมาย เป็นกำลังทุนไปกอบกู้ จนมีผู้มีทุนน้อยต้องเลื่อมโทรมลงไป
แล้วเขาจึงทำการไ้โดยสะดวกเท่านั้นเช่นก่อนเมื่อบริษัทเรือเมล์จีนสยาม ยังมีไ้
ตั้งขึ้นนั้น พวกจีนเราที่จะกลับจากกรุงเทพฯ ไปเมืองจีน ชาวต่างประเทศเขา
เรียกค้าโดยสารคนหนึ่งตั้งแต่ 20 บาทถึง 25 บาท มาบัดนี้เขาลดราคาเรียก
เอาแต่เพียง 5 บาทเท่านั้น ไ้เราจะรักใคร่พวกเราจึงไม่เรียกให้แรงนัก ก็
หามิไ้ เป็นไ้โดยมีบริษัทเรือเมล์จีนสยามตั้งขึ้น เขาจึงรีบลดราคาลดเสียมาก ๆ
หวังจะชักชวนให้คนนิยมลงเรือเขา เพื่อกระทำไห้บริษัทเรือเมล์จีนสยามตั้งไป
ไม่ไ้แล้วเขาจึงเรียกราคาแรงขึ้นอีกตามชอบใจ คุณเรากล่าวแล้วข้างตงว่า
เขาขอมเอาเงินหวานเสียก่อนเท่านั้น²

จากการแข่งขันโดยการลดค่าโดยสารนี้ ทำให้ความหนักใจไห้กับบริษัทเรือเมล์
จีนสยามเป็นอันมาก เพราะว่าต้นทุนของบริษัทจีนสยามมีเพียง 3 ล้านบาท และชั้นแรก
ก็เรียกจากพวกถือแชร์ เพียงหนึ่งล้านเศษเท่านั้น ตั้งแต่ถูกบริษัทอื่นลดราคาแข่งขันกันมา
ในระหว่างราว 2 ปี ก็ขาดทุนไปไม่ต่ำกว่าสี่แสนบาทเศษ ซึ่งถ้าคิดตามนี้แล้ว ต่อไปอีก

¹ หจข., ร.6 น.4.7/13 แปลจากใบปลิวหนังสือจีน!

3 ปี เงินหนึ่งล้านบาทก็จะขาดทุนไปหมด¹ นอกจากจะมีการแข่งขันลดค่าโดยสารแล้ว บริษัทเรือเมล์จีนสยามยังเกรงต่อไปถึงภายหน้า เนื่องจากบริษัทของชาวต่างประเทศซึ่งส่วนใหญ่จะมีทุนมาก อาจลดค่าระวางบรรทุกข้าวสารลงอีก ซึ่งจะยิ่งทำให้บริษัทเรือเมล์จีนสยามพบกับความขาดทุนมากยิ่งขึ้น²

ครั้นต่อมาในปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อิทธิพลทางการค้าของเยอรมนีในเมืองไทยมีเพิ่มมากขึ้น เนื่องมาจากการดำเนินนโยบายของไทยในการหาพันธมิตรที่เป็นมหาอำนาจตะวันตกอื่น ๆ มาคานกับฝรั่งเศส ภายหลังเกิดกรณีวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2437) ทอนแรกไทยหวังจะพึ่งอังกฤษ แต่จากท่าทีของอังกฤษต่อเหตุการณ์ครั้งนี้ ทำให้ไทยต้องหันมาขึ้นนโยบายผูกมิตรกับรัสเซียและเยอรมนี² เพื่อเป็นการถ่วงดุลย์อำนาจ จึงทำให้เยอรมนีเข้ามามีบทบาทในเมืองไทย และเป็นชาติเดียวที่สามารถแข่งขันกับอิทธิพลอังกฤษได้³ บทบาทที่สำคัญของเยอรมนีในขณะนั้นก็คือกิจการเดินเรือพาณิชย์ที่เข้ามาแทนกิจการเดินเรือที่อังกฤษเคยคุมอยู่ได้ทั้งหมด เยอรมันสามารถคุมกิจการเดินเรือในประเทศไทยได้จนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2⁴ จะเห็นได้ว่าบริษัทเรือเดินทะเลของเยอรมนีที่เข้ามาเมื่อราว พ.ศ. 2445 ได้พยายามที่จะเข้มารวมรวมบริษัทเรือเมล์จีนสยามเข้ากับบริษัทเรือเมล์นอกเยอรมันลอย ดังจะเห็นได้จากบทความหนังสือพิมพ์หัวเข็มหมื่นไป ดังต่อไปนี้

---

¹ อัมพร ตั้งเสรี, "วิเทโศบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีต่อมหาอำนาจยุโรป

² เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

³ ศิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร, "ต้นกำเนิดชนชั้นนายทุนในประเทศไทย พ.ศ. 2398-2453" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), หน้า 82.

⁴ หจข., ร.6/1 น.4.7/13 เรื่องที่ 86 ตอนที่ 26 แผนกเวรพิเศษส่วนชาวจีน เรื่องความเห็นหลวงจรณินฤเบศร์ บทความ "ความเห็นเอกชน" แปลจากหนังสือพิมพ์หัวเข็มหมื่นไป ฉบับลงวันที่ 5 ธันวาคม ร.ศ. 129.

...จากบทความ ความเห็นเอกชนเมื่อในเร็ว ๆ นี้ ผู้แทนของบริษัทนอกเยอรมัน
 ลอยโดมาถึงกรุงเทพฯ ในการหาการรวบรวมบริษัททั้ง 2 ให้เป็นบริษัทเดียว
 กันนั้น คนภายนอกพูดโง่กันต่าง ๆ เห็นดีในการรวมกันก็มี ที่คัดค้านไม่ลงเห็น
 ควดยก็มี ไม่ตกลงรอยกันไปใด...¹

จากบทความนี้จะเห็นได้ว่า คู่แข่งขันของบริษัทเรือเมลล์จีนสยาม นอกจาก
 จะเป็นอิทธิพลและมีผลประโยชน์ทางการค้าเป็นอย่างมากในขณะนั้นแล้ว ก็ยังมีบริษัท
 เคนเรือเยอรมัน ที่มีผลประโยชน์ทางการค้าในประเทศไทยหลายอย่าง เช่น การ
 พยายามเข้ามารวมบริษัทเรือเมลล์จีนสยามของผู้แทนบริษัทนอกเยอรมันลอย และต่อมา
 กิจการทางด้านนี้ชาวเยอรมันก็ได้เข้ามามีบทบาทมากที่สุดในประเทศไทย

จากกรณีบริษัทเรือเมลล์จีนสยามนี้จะเห็นได้ว่า การแข่งขันระหว่างพ่อค้า
 ชาวจีนกับชาวตะวันตก โดยเฉพาะกับชาวอังกฤษซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นชาติที่มีบทบาทสำคัญ
 ทางด้านการค้าของประเทศไทยในขณะนั้น เป็นการยากลำบากอย่างยิ่งที่จะสามารถ
 เอาชนะได้ แต่ขณะเดียวกันพ่อค้าชาวจีนก็ถือว่ามีกิจการต่าง ๆ ทางด้านการขนส่งสินค้า
 โดยเฉพาะข้าวนั้น ผู้ที่ทำการค้าข้าวส่วนใหญ่เป็นชาวจีน และผู้ที่ให้บริการเรือโดยสาร
 ระหว่างประเทศ ส่วนใหญ่จะเป็นชาวจีนทั้งสิ้น จึงได้อาศัยความรู้สึกชาตินิยมกระตุ้นใน
 หมู่ชาวจีนให้หันมาใช้บริการเรือเมลล์จีนสยาม แต่เมื่อบริษัทคู่แข่งได้ใช้วิธีลดค่าโดยสาร
 ลงเป็นอันมาก ก็ทำให้วิธีการกระตุ้นความรู้สึกชาตินิยมก็ไม่ได้ผล อย่างไรก็ตาม ในที่สุด
 บริษัทกิจการเดินเรือทะเลนี้พอลงปลายรัชสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อเยอรมันเข้ามาดำเนิน
 กิจการแข่งขันด้วย และสามารถเข้ามามีบทบาททางด้านนี้และคุมกิจการการเดินเรือ
 พาณิชย์ไว้ได้ในที่สุด

กรณีบริษัทมินแซ บริษัทมินแซ เป็นบริษัททำไม้ซีกไฟ ซึ่งตั้งขึ้นในรัชสมัย
 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่ รัชกาลที่ 7 มีคณะกรรมการส่วนมากเป็นคนจีน

¹ หจข., ร.6/1 น.4.7/13 เรื่องที่ 86 ตอน 26 แผนกเวรวิเศษส่วนชาวจีน
 เรื่องความเห็นหลวงจรณินฤเบศร์ บทความ "ความเห็นเอกชน" แปลจากหนังสือพิมพ์
 ฮั่วเซียมซันไป ฉบับลงวันที่ 5 ธันวาคม ร.ศ. 129.

แต่เป็นบุคคลในบังคับสยาม บริษัทมินแซได้ทำฎีกาทูลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อขอพระมหากรุณาให้ทรงซื้อหุ้นบริษัทมินแซจำกัด ซึ่งทำไม้ขีดไฟจำหน่ายเป็นแห่งแรกในประเทศสยาม เพื่อมิให้บริษัทนี้คงเล็กลมโดยถูกบริษัทต่างประเทศแข่งขันลดราคาจนผู้ถือหุ้นบางคนไม่ยอมออกเงินทุน อยากรจะขายหุ้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นการแข่งขันทางการค้าที่ค่อนข้างรุนแรง เช่นมีการขอความช่วยเหลือจากพระคลังข้างที่ในการร่วมลงทุน ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งคือบริษัทบอร์เนียว ซึ่งเป็นผู้แทนบริษัททำไม้ขีดไฟสวีเดน (Swedish Match Trust) ก็ได้ร้องทุกข์ต่อเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์ว่าบริษัทมินแซ นำเครื่องใช้ในการทำไม้ขีดไฟมาประกอบขึ้นในประเทศเพื่อหลีกเลี่ยงภาษี ทำให้ภาษีของรัฐบาลขาดหายไป และกระทบกระเทือนถึงผลประโยชน์ของบริษัททำไม้ขีดไฟสวีเดน จากการขัดแย้งของทั้งสองบริษัทนี้เองที่ทำให้ต้องนำเรื่องนี้เข้าที่ประชุมอภิรัฐมนตรีสภาเพื่อพิจารณาปัญหาเรื่องนี้ จากกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 จะเห็นได้ว่าพระองค์มีนโยบายที่จะสนับสนุนกิจการซึ่งตั้งขึ้นในเมืองไทย ถึงกับทรงโปรดเกล้าฯ ให้สอบถามเกี่ยวกับกิจการทางด้านอุตสาหกรรม แคร่ของบริษัทมินแซว่ามีจำนวนเท่าไร และจะพิจารณาปัญหาของบริษัทมินแซ และตั้งใจจะอุดหนุนมากที่สุด เพราะทรงเห็นว่ากิจการนี้น่าอุดหนุนถึงแม้จะเป็นเรื่องชุลคุชฉก แต่ถ้ารัฐบาลสามารถช่วยได้ก็เป็นสิ่งที่ควรทำ และทรงให้นำเรื่องนี้เข้าปรึกษาในเสนาบดีสภา¹

จากที่ประชุมรายงานเสนาบดีสภาซึ่งได้สอบสวนพิจารณาปัญหานี้ ซึ่งบริษัทมินแซได้ยื่นถวายฎีกาทูลขอพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เพื่อขอความช่วยเหลือจากรัฐบาล

¹ หจข., ร.7 รล.20/112 (27 พฤศจิกายน 2472-18 เมษายน 2473) ที่ 187/406 กรรมการเลขาธิการ แผนกกฎหมาย 187/406 เรื่องฎีกากรรมการบริษัทมินแซจำกัด ลงวันที่ 27 พฤศจิกายน 2472.

...บริษัททุนจำกัดใช้สมยาว่ามินแซ ตั้งโรงทำไม้ขีดไฟจำหน่ายอยู่ที่สะพานเหลือง อำเภอบางรัก พระนคร รวมทุนสองแสนบาท เรียกเงินทุนจากผู้ถือหุ้นส่วนแล้ว 2 คราว เป็นเงินแสนบาท ใ้ทำกิจการจำหน่ายไม้ขีดไฟเจริญมาเป็นลำดับ จนถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2472 เมื่อนายวิลลิส ผู้แทนทางบอเนียวแผนกไม้ขีดไฟ สวีเดน ขอซื้อบริษัทมินแซครั้งแรกเป็นจำนวน 2 แสน ครั้งหลังลดราคาลงมา บริษัทมินแซไม่ยอมขายและอ้างว่าดาใครรับความอุดหนุนอาจสู้บริษัททำไม้ขีดไฟฝรั่ง ไค เพราะฝ่ายบริษัทฝรั่งทองเสี่ยภาณี เวลานั้นไม้ขีดไฟและหีบเข้ามาในประเทศไทย สยาม ส่วนบริษัทมินแซไม่ทองเสี่ยภาณี เพราะใช้ไม้และเครื่องยาประสมหัวไม้ขีดไฟบางอย่างซึ่งมีอยู่ในประเทศสยามแล้ว และถ้าเลิกบริษัทเสียพวกกรรมการ ก็จะไม่มีงานทำหลายคน ทั้งราคาไม้ขีดไฟในประเทศสยามคงแพงขึ้นด้วย โดยเหตุบริษัทฝรั่งคงขึ้นราคาไม้ขีดไฟ เมื่อไม่มีใครแข่งขันแล้ว คั้งนี้จึงขอพระมหากษัตราให้ซื้อหุ้นของบริษัทมินแซไวบาง เพื่อผู้ถือหุ้นในบริษัทนี้จะได้มีความเชื่อถือในความเจริญของบริษัทมินแซ เป็นกำลังที่จะสู้บริษัทฝรั่งไค...¹

ปัญหานี้ได้ถูกนำเข้าไปประชุมเสนาบดีสภา เกิดมีความเห็นแตกแยกเป็นสองฝ่าย คือ ทั้งฝ่ายที่สนับสนุนให้ความช่วยเหลือ กับฝ่ายที่ไม่สนับสนุนให้ความช่วยเหลือ ส่วนใหญ่จะเป็นฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยกับการที่พระคลังข้างที่จะยื่นมือไปให้ความช่วยเหลือ ถึงแม้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 นั้นทรงมีพระราโชบายสนับสนุนช่วยเหลือบริษัทมินแซอยู่แล้วก็ตาม แต่ที่ทรงฟังความคิดเห็นของที่ประชุมเสนาบดีสภาเป็น อย่างมาก

...มีพระราชดำรัสว่าเรื่องนี้เกิดมี Industrial war ขึ้นในประเทศไทยเป็น ครั้งแรก แมครั้งนี้จะเป็นการสวนพระองค์ซึ่งเกี่ยวของแก่พระคลังข้างที่ก็คั้งยง ทองนี้บวรรัฐบาลสยามควรสนใจในเรื่องนี้ เพราะ Industrial war ชนิดนี้ อาจมีขึ้นอีกในภายหน้า เช่นเรื่องน้ำตาลเป็นทุน เพราะฉะนั้นน่าจะคำนึงว่าต่อไป ควรอุดหนุน Industry หรือจะอุดหนุนแต่เฉพาะการเพาะปลูกอย่างเดียว...²

¹ หจข., ร.7 รล.20/112 (27 พฤศจิกายน 2472-18 เมษายน 2473)
ที่ 187/406 กรรมการเลขาธิการ แผนกกฤษฎีกา 187/406 เรื่องฎีกากรรมการบริษัท
มินแซจำกัด ลงวันที่ 27 พฤศจิกายน 2472.

² เรื่องเดียวกัน.

ความคิดเห็นของฝ่ายที่สนับสนุนให้ความช่วยเหลือบริษัทมินแซในขณะนั้นจะเห็นได้จาก
เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมในขณะนั้นดังนี้

...ถ้าจะอุดหนุนทั้ง Industry และการเพาะปลูกได้จะเป็นเกียรติคุณของ
ประเทศสยาม ในเรื่องบริษัทมินแซ ไมทราบเกล้า ว่าหลักฐานของบริษัทนี้เป็น
อย่างไร แต่ถ้ามูลฐานดีแล้ว บางทีจะเป็นประโยชน์ก็ได้ ถ้าโปรดเกล้าฯ ให้
พระคลังข้างที่ ชื้อหุ้นของบริษัทมินแซบาง...¹

อย่างไรก็ดี เนื่องจากฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยมีมากกว่า และได้แสดงความคิดเห็น
คัดค้านอย่างมากทำให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ทรงคล้อยตาม
ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วย กรมพระจันทบุรีนฤนาถ เสนาบดีกระทรวงพาณิชย์ ได้ทรงเสนอ
ความคิดเห็นว่าเป็นการยากที่บริษัทมินแซในขณะนั้นจะสามารถเอาชนะบริษัทชาวตะวันตก
ลงได้ เพราะบริษัทชาวตะวันตกมีทุนสูง ในการต่อรองและมีอำนาจมากกว่าบริษัทมินแซ
หลายเท่า ซึ่งการต่อสู้กับบริษัท Swedish Match Trust นั้นลำบากมาก ไม่มีทางที่
จะเอาชนะได้เลย แต่ถ้าโปรดเกล้าฯ ให้อุดหนุนบริษัทมินแซ ก็คงจะมีทางได้ 2 ทาง
คือ โดยให้มี Anti Trust Legislation ขึ้น หรือให้การค้าไม้ขีดไฟเป็น State
Monopoly

พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเทววงศ์วโรปathy เสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ
ทรงมีความเห็นว่าการอุดหนุนทางอุตสาหกรรมในเวลานี้ยากแก่การจะทำได้ จึงไม่ควร
จะอุดหนุน กรมพระนครสวรรค์วรพินิต เสนาบดีกระทรวงกลาโหม ทรงชี้ให้เห็นว่า
บริษัทมินแซนี้เคยล้มเหลวมาแล้วในการทำการแข่งขันที่ประเทศจีน และเมื่อไม่ประสบ
ผลสำเร็จในประเทศจีนจึงได้มาตั้งบริษัททำไม้ขีดไฟในประเทศสยาม

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดี

กระทรวงมหาดไทย

¹ หจข., ร.7 รล.20/112 (27 พฤศจิกายน 2472-18 เมษายน 2473)
ที่ 187/406 กรมการเลขาธิการ แผนกกฎหมาย 187/406 เรื่องฎีกากรมการบริษัท
มินแซจำกัด ลงวันที่ 27 พฤศจิกายน 2472.

...ได้สนทนากับนาย Malcolm ของบริษัทเบอร์เนียว ผู้แทน Swedish Match Trust นายแมลคอล์มกล่าวว่า บริษัท Borneo เป็นแต่ผู้แทนของบริษัท Swedish Match Trust และใครจะปฏิบัติไปตามความประสงค์ของรัฐบาลสยาม ไม่อยากขัดข้อง หรือก่อการลำบากให้แก่รัฐบาล ส่วนที่บริษัทมินแซอ้างว่าใช้ไม้ซึ่งหาได้ในประเทศสยามทำไมซี้ดไฟนั้น ไม่เป็นการแน่นอนนักว่าจะมีไม้พอแก่การทำไม้ซี้ดไฟเหมือนบริษัท Swedish Match Trust เพราะเขาใช้ไม้สน (Pine) นาย Lloye แห่งกรมป่าไม้เคยอ้างว่าใช้ไม้จิวทำไม้ซี้ดไฟได้ และบริษัทมินแซอ้างว่าใช้ไม้มะกอกก็ได แต่ไมเหล่านี้จะหาได้ง่ายหรือไม่และมีจำนวนมากน้อยเท่าใดทราบยาก...¹

นอกจากนี้ยังทรงเห็นว่ากิจการของบริษัทมินแซนี้เป็นของคนจีน ไม่ใช่คนไทย ดังนั้นถ้าพระคลังข้างที่ไม่สนับสนุนก็ไม่เป็นไร

...บริษัทมินแซนี้จะนับว่าเป็น National Industry ไม่เหมาะเพราะพวกกรรมกรเป็นชาติจีน ทุนก็เป็นของพวกจีน คนทำงานก็เป็นพวกจีนโดยมาก ดังนั้นจึงไม่เหมาะที่พระคลังข้างที่จะซื้อหุ้นของบริษัทนี้ ถ้าจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขายบริษัทมินแซมีทาง 2 ทางคือ

(ก) ช่วยพุดจาทำความตกลงกับบริษัท Borneo ผู้แทน Swedish Match Trust ให้ยอมซื้อบริษัทมินแซโดยราคาเดิม คือ สองแสนบาท หรือ

(ข) อุดหนุนบริษัทมินแซโดยซื้อหุ้น

ถาบริษัทมินแซคือไม่ยอมขาย ก็ควรถนอนความช่วยเหลือต่อไปในเรื่องนี้ เมื่อ Swedish Match Trust ซื้อบริษัทมินแซแล้วก็คงจะตั้งโรงงานในเมืองไทย...²

จะเห็นได้ว่าความสำคัญในที่ประชุมเสนาบดีสภาไม่เห็นด้วย ดังนั้นจึงทำให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ทรงยินยอมคล้อยตาม และไม่ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระคลังข้างที่ซื้อหุ้น แต่จะทรงพยายามจัดการให้บริษัทมินแซได้รับราคาเต็มที 2 แสนบาท ในการขายกิจการให้แก่บริษัทเบอร์เนียวซึ่งจะผูกขาดการค้าไม้ซี้ดไฟ

¹ หจข., ร.7 รล.20/112 (27 พฤศจิกายน 2472-18 เมษายน 2473)

ที่ 187/406 กรรมการเลขาธิการ แผนกกฎหมาย 187/406 เรื่องฎีกากรรมการบริษัทมินแซจำกัด ลงวันที่ 27 พฤศจิกายน 2472.

แต่ผู้เดียวในประเทศ เพราะทรงมีความเห็นว่าไม่มีทางจะต่อสู้กับบริษัทฝรั่งอันใหญ่โต
ได้เลย รัฐบาลได้ดำเนินการจัดการเรื่องนี้ โดยมีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคมรับผิดชอบ
ซึ่งทางบริษัทเบอร์เนียวเสนอให้ราคา 180,000 บาท และเสนาคดีไต่ทรงเรียก
กรรมการและผู้จัดการบริษัทมินแซมมาพบ คือ หลวงนรเศรษฐนิช ซึ่งได้ยินยอมตกลงที่จะ
ไม่ให้บริษัทมินแซมไปตั้งโรงทำไม้ขีดไฟแข่งขัน แต่ในที่สุดบริษัทมินแซมได้กลับความไม่
ตกลงรับเงิน 180,000 บาทต่อไป ดังนั้นบริษัทเบอร์เนียวจึงได้เริ่มลงมือตั้งโรงงานทำ
ไม้ขีดไฟที่ตำบลบางคอกแหลม¹ เพื่อรักษายลประโยชน์ที่การแข่งขันสินค้าประเภทนี้เป็น
การแข่งขันต่างบริษัทภายในประเทศทั้งสองบริษัท

การที่รัฐบาลยอมให้บริษัทของชาวตะวันตกผูกขาดการทำไม้ขีดไฟ ทั้ง ๆ ที่
ก็รู้อาจจะทำให้เกิดการผูกขาดทางด้านการค้า ทางรัฐบาลเห็นว่ายังไม่พร้อมหรือยังไม่
ถึงเวลาที่จะสามารถจัดการกับบริษัทชาวตะวันตกได้ เพราะฝ่ายบริษัทต่างชาติมีทุนและ
อำนาจมาก จึงยินยอมให้พวกบริษัทชาวตะวันตกผูกขาดการค้าต่อไป ในขณะที่ความเห็น
ของประชาชนที่แสดงออกในบทความของหนังสือพิมพ์ไทยหนุ่มสนับสนุนขอให้รัฐบาลช่วย
เหลือกิจการของบริษัทคนจีนที่ตั้งในประเทศไทย โดยอ้างว่าเป็นบริษัทของคนไทย แม้
ว่าจะใช้ชื่อจีน และกรรมการผู้ใช้แรงงานในบริษัทถึง 4,000 คนเป็นคนไทย นอกจากนี้
นี้ในบทความยังชี้ให้เห็นถึงการที่รัฐบาลควรจะให้ความสนับสนุนอุตสาหกรรมภายในประเทศ
บ้าง เพราะถ้าปล่อยให้เกิดการแข่งขันกับบริษัทฝรั่งตามลำพังแล้วก็จะทำให้อุตสาหกรรม
ต่าง ๆ ของไทยไม่สามารถฟื้นตัวได้เลยในที่สุด

... ณ บัดนี้ เป็นอันประจักษ์แล้วว่า โรงงานอุตสาหกรรมของคนไทย ใ้ก่อนมีขึ้น
แห่งหนึ่งแล้ว คือบริษัททำไม้ขีดไฟมินแซมจำกัด บริษัทนี้แม้จะไม่ได้ให้ชื่อย่อเป็นภาษา
จีนและคณะกรรมการส่วนมากเป็นชาวจีน แต่ก็ เป็นบริษัทที่ใดตั้งขึ้นในเมืองไทย
คณะกรรมการล้วนแต่เป็นบุคคลในบังคับสยามทั้งผู้ถือหุ้นส่วนของบริษัทก็เป็นผู้มี
สัญชาติเป็นไทยมากกว่าครึ่งจำนวนและยิ่งไปกว่านั้น โรงงานของบริษัทนี้เป็น
แองกลางสำหรับพลเมืองไทย ใดมีช่องทางทำมาหากินและหาลำไผ่เพียง
เพียงเริ่มงานก็ยังมีคนกรรมกรถึง 4,000 คนเศษกับสินค้าของบริษัทคือไม้ขีดไฟ
ก็ยิ่งได้ออกจากหน้าในเมืองไทย และจะส่งเป็นสินค้าออกของประเทศ ไปจำหน่าย
ต่างคววอีก ซึ่งนอกจากจะได้อธิบาย เราทำไม้ขีดไฟใช้ตัวเองแล้ว ผลไ้ก็ยังเป็น
โภคทรัพย์ตกอยู่ในประเทศด้วย... กิจการของบริษัทยังมีเหตุที่นักควรวุติ
ในกาลเบื้องหน้าอีกมาก ควยการจำหน่ายสินค้าประเภทไม้ขีดไฟในเมืองเรา

ตกแก่บริษัทฝรั่งเป็นเวลาสามปีแล้ว พอทราบข่าวว่าจะมีบริษัททำไม้ซีกไฟ
 ฟ้าขึ้น บริษัทฝรั่งก็โค่นกิจการอันดีมาแรก และเมื่อเร็ว ๆ นี้เองก็พบว่า
 ว่าโค่นกิจการบริษัทที่มันแซ่ แต่ผู้เริ่มกิจการไม่ยอมขาย หอแต่นั้นมาก็
 ทราบข่าวบริษัทไม้ซีกไฟต่างประเทศร่วมกับหลายแห่งในกรุงเทพฯ
 เป็นเอเยนต์ในสินค้าของเขาโดยจะเพาะแควเริ่มลดราคาไม้ซีกไฟลงเป็นลำดับ
 จนเวลานี้... และถ้าบริษัทมันแซ่ของเลิกไปแล้ว ไม้ทองสูงสี่ยาวบริษัทฝรั่ง
 จะไม่ระแวงส่งไม้ซีกไฟเข้ามาจำหน่ายที่เลือกเนื้อพวกเรากว ยวิธีโมโนโปลี
 (ปิดประตู)... สำหรับเรามีความเห็นว่าควรเป็นหน้าที่ของรัฐบาล ที่จะรับ
 ภาระช่วยเหลือในด้านที่จะขึ้นภาษีสินค้าไม้ซีกไฟต่างประเทศให้เก็บกวายอัตรา
 สูง การกีดกันสินค้าประเภทนี้จะส่งผลกระทบร้ายแรงต่อประเทศไทยในขณะนี้...
 บัดนี้งานอุตสาหกรรมและหัตถกรรมที่กิจการทำไม้ซีกไฟได้ตั้งขึ้นสมความมุ่งหมาย
 ของรัฐบาลแล้ว ถ้าจะนิ่งดูขายเสียปล่อยให้แข่งขันกับสินค้าต่างประเทศโดย
 ลำพังก็เห็นว่าประสพความลำบากถึงเลิกลม...¹

จากกรณีนี้จะเห็นได้ว่ากิจการทางด้านอุตสาหกรรมภายในประเทศที่ชาวจีน
 ริเริ่มจะทำขึ้นนั้นต้องเผชิญกับอุปสรรคเป็นอันมากกับการจะต้องแข่งขันกับชาวตะวันตก
 ซึ่งพยายามผูกขาดกิจการด้านนั้น ๆ แก่ผู้เดียวในประเทศไทย และพยายามที่จะเข้า
 มาถือกิจการของชาวจีนไป เมื่อไม่สำเร็จก็เปิดกิจการตั้งโรงงานผลิตแข่งขันกัน ซึ่ง
 แต่เดิมได้สินค้าที่เข้ามาเป็นแบบสำเร็จรูปแล้ว ทำให้ชาวจีนที่เป็นเจ้าของกิจการ
 หักใจและขอความช่วยเหลือจากพระคลังข้างที่ แต่เนื่องจากทางฝ่ายรัฐบาลมองไม่
 เห็นว่ากิจการของชาวจีนนี้จะสามารถแข่งขันกับฝรั่งชาวตะวันตกได้จึงมิได้ให้ความ
 สนับสนุน แต่อย่างไรก็ดี บริษัทของชาวจีนก็ได้สู้ต่อไปโดยยืนยันไม่ขายกิจการให้กับ
 ฝรั่งชาวตะวันตก และก็สามารถพุงโรงงานผลิตไม้ซีกไฟจนสามารถประกอบกิจการ
 ต่อมาได้

กิจการค้าไม้เป็นกิจการหนึ่งที่บริษัทอีสต์เอเชียติก ดำเนินการอยู่ซึ่งเป็นผู้ทำการค้า
 ไม้ที่ใหญ่โตมาก และพยายามผูกขาดกิจการการค้าด้านนี้เช่นกรณี นายสิงโต เขียวประสิทธิ์
 ซึ่งได้ทำการค้าไม้และเผชิญอุปสรรคการแข่งขันกับบริษัทอีสต์เอเชียติกดังนี้

¹ หจข., ร.7 รล.20/112 (27 พฤศจิกายน 2472-18 เมษายน 2473)

ที่ 187 406 กรมการเลขาธิการ แผนกกฎหมาย 187/406 เรื่องฎีกากรมการ
 บริษัทมันแซ่จำกัด ลงวันที่ 27 พฤศจิกายน 2472.

... เมื่อได้ทำการค้าไม้และเสาจนเห็นทางเจริญแล้ว นายสิงโตคิดว่าควรจะ
ต่อเรือใบเดินทะเลขึ้นแล้วออกไปบรรทุกไม้และเสามาเอง จะเกิดผลกำไรดี
กว่าตองอาศัยซื้อจากเรือที่มาจากชายฝั่งมาก ดังนั้นต่อมาจึงนำเรือของตนเองออก
ไปซื้อหาไม้และเสาจากหัวเมืองชายทะเลทางฝั่งตะวันออก ในขณะที่เดียวกันนี้
นายสิงโตยังได้ทำการต่อเรือลำเลียงขายอีกอยู่แห่งหนึ่งด้วย ครั้นสืบมาถึงได้
ย้ายไปค้าขายทางหัวเมืองชายทะเลฝั่งตะวันตกเพิ่มขึ้นอีก ก็กิจการก็ยิ่งเจริญขึ้น
เป็นลำดับ การค้าไม้และเสาครั้งหลังนี้ นายสิงโตคงได้พัฒนาอุปสรรคมากที่สุด
แทบว่าจะต้องเลิกลมความคิด เพราะเวลานั้นบริษัทอีสต์เอเชียติก ซึ่งเป็นบริษัท
ฝรั่งใหญ่โต ได้ทำการเลื่อยไม้และค้าไม้อยู่ที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี (บ้านคอน)
และกรุงเทพฯ อยู่ก่อนแล้ว หนึ่งหนึ่งเป็นเจ้าของตลาดบ้านคอนอยู่ ไม่ต้องการให้
ผู้ใดมาทำการค้าไม้แข่งขันด้วย จึงได้ลดราคาขายไม้ลง จนกระทั่งขายเพียง
ราคาทุนหรือต่ำกว่าทุนก็มี และถ้านำชื่อไม้เอาไว้อย่างหมดจด เมื่อ นายสิงโต
ไปซื้อก็หาชื่อไม้ได้ หรือถ้าจะซื้อก็ต้องซื้อด้วยราคาแพง ทั้งนี้ก็เพื่อในคู่แข่ง
นายสิงโตต้องขาดทุนและเลิกทำการแข่งขันกับตนต่อไป การทำเช่นนี้มีผลตรง
กันข้ามกลับทำให้ นายสิงโตมีความมานะยิ่งขึ้น ไม่ยอมแพ้บริษัทฝรั่งลงง่าย ๆ
จึงลงมือชื่อไม้ในป่าตลอดจนดูแลการเลื่อยไม้และชักไม้ที่บ้านคอน แล้วทำการ
บรรทุกเรือเข้ามาขายโดยกำลังตนเองทั้งสิ้น... ได้ทำการต่อสู้ในเรื่องการค้า
ไม้กับบริษัทอีสต์เอเชียติกอยู่หลายปี แม้จะทำโดยไม้โคประโยชน์คุ้มค่าก็ตาม แต่
ก็ทำด้วยความมานะบากบั่นอดทนต่อสู้ด้วยความพอใจ จนในที่สุดบริษัทอีสต์เอเชียติก
เห็นว่าการแข่งขันกันเช่นนี้ยอมเสียประโยชน์ด้วยกันทั้ง 2 ฝ่าย และเห็นในความ
มานะบากบั่น เอาการเอางานของนายสิงโตคู่แข่งขึ้น จึงยอมร่วมมือและยุติ
คดี ด้วยจึงตกลงประกอบการค้าต่อไปตามปกติ ไม่แข่งขันกันอย่างที่เดิมมาต่อไป
กิจการค้าทางบ้านคอนจึงดำเนินไปได้โดยเรียบร้อย...¹

ระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงรัช
สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว นับได้ว่าเป็นช่วงเวลาที่มีการแข่งขันของ
พ่อค้าชาวจีนในไทยกับบริษัทฝรั่งต่างชาติค่อนข้างจะสูง ซึ่งในกรณีการแข่งขันเช่นนี้ยากยิ่ง
ที่จะเอาชนะบริษัทต่างชาติได้เนื่องจากทุนของบริษัทต่างชาติมีมาก พร้อมทั้งจะยอมขายค่า

กว่าทุนหรือขาดทุนเพื่อให้ตนหมกมุ่นแข่งไป ในกรณีนี้ทางพ่อค้าจะต้องใช้ความอดทน
บากบั่นอย่างมากจึงจะสามารถเอาชนะอุปสรรคไปได้

จากกรณีที่ได้ยกตัวอย่างมานี้ แสดงให้เห็นว่ากิจการทางด้านการค้าของ
ชาวจีนที่พยายามตั้งขึ้นนั้น เป็นการขัดผลประโยชน์อย่างยิ่งกับบริษัทชาวตะวันตกที่เข้า
มากอบโกยผลประโยชน์จากประเทศไทยเป็นอันมาก ความขัดแย้งทางผลประโยชน์
ก่อให้เกิดการแข่งขันทางการค้าขึ้น ซึ่งต่างฝ่ายก็ใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อให้กิจการทาง
การค้าของตนเป็นฝ่ายชนะ เพื่อที่จะได้เป็นผู้ผูกขาดการค้าแต่เพียงผู้เดียว ขณะเดียวกัน
ทางด้านรัฐบาลแม้จะเห็นความจำเป็นและรู้ว่าบริษัทชาวตะวันตกเข้าทำการผูกขาดการ
ค้าแต่ก็ไม่ได้แก้ไขปัญหอย่างจริงจัง เพราะตระหนักว่าทางฝ่ายบริษัทชาวตะวันตกมี
ทุนและอำนาจมาก และยังไม่ถึงเวลาที่จะสามารถแก้ไขปัญหานี้ได้ จึงทำให้กิจการ
การค้าของชาวจีนต้องพยายามต่อสู้ด้วยความยากลำบากและอ่อนในการอยู่รอดของ
กิจการตนเอง

จากการแข่งขันระหว่างพ่อค้าชาวจีนกับพ่อค้าชาวตะวันตกนั้น จะเห็นได้ว่า
การแข่งขันของชาวจีนที่จะเอาชนะนั้นเป็นไปได้ยาก และชาวจีนต้องใช้ความพยายาม
อย่างสูงในการทำกิจการทางด้านการค้าให้สำเร็จไปได้ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการ
แข่งขันระหว่างพ่อค้าชาวจีนและชาวตะวันตก ชาวจีนมีข้อเสียเปรียบมาก ซึ่งอาจจะพอส
สรุปออกมาได้เป็นประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ คือ

การขาดแคลนเงินทุน

ข้อจำกัดในการให้ความช่วยเหลือของรัฐบาล

การขาดแคลนเงินทุน

ชาวจีนอาจจะสามารถประกอบกิจการการค้าขายได้โดยเริ่มต้นจากการไม่มี
ทุนรอนเป็นกสิกรรับจ้าง แล้วค่อยสะสมเงินทุนตั้งร้านค้าประกอบกิจการได้ แต่กิจการทาง
ค้าการค้าระดับใหญ่ซึ่งต้องอาศัยการระดมทุนสูงนั้น มีพ่อค้าจีนน้อยรายมากที่จะมีโอกาส
สะสมทุนเป็นจำนวนมาก แต่ก็มีบ้างซึ่งส่วนใหญ่ต้องเป็นพ่อค้าจีนที่รับเป็นเจ้าของกิจการ
ผูกขาดสินค้าที่สำคัญ เช่นรับผูกขาดภาษีอากรบ่อนเบี้ยของจีนเอง อากรสุราของนายห้าง

กิมเซ่งหลี อากรีนเหล่านี้เป็นต้น ชาวจีนพวกนี้จึงสามารถสะสมทุนและลงทุนในกิจการระดับใหญ่ ๆ ได้ แต่อย่างไรก็ดี เมื่อเปรียบเทียบกับห้างบริษัทฝรั่งแล้วซึ่งมีทุนดำเนินการมหาศาลและรัฐบาลของเขาให้การสนับสนุนแล้ว ยิ่งทำให้พ่อค้าชาวจีนเสียเปรียบยากที่จะสามารถแข่งขันกับกิจการใหญ่ ๆ ของชาวตะวันตกได้ นอกจากนี้บทบาททางด้านธนาคารของชาวตะวันตกที่เข้ามาตั้งกิจการในเมืองไทยก็มีความสำคัญต่อการค้าของชาวตะวันตกเป็นอันมาก เพราะสถาบันธนาคารเป็นที่ระดมทุนสำคัญของประเทศ ซึ่งบทบาทของธนาคารพวกนี้มีผลต่อการให้กู้ยืมเงินทุนหมุนเวียน โดยให้ความช่วยเหลือต่อพ่อค้าชาวตะวันตกด้วยกันมากกว่า ในกรณีที่เกิดการแข่งขันกันขึ้น ซึ่งจะได้จากรายงานประชุมเสนาบดีสภาที่วิพากษ์ปัญหาค้านี้คือ

...แต่เดิมนั้นเมื่อชาวต่างประเทศเข้ามาทำการค้าขายแต่ผิวเผินยังไม่ได้ทำการขึ้นตนติดต่อกับคนพื้นเมือง ธนาคารก็ยอมให้จ่ายเงินเกินไค พ่อค้าใหญ่ ๆ คนหนึ่งตั้ง 400,000 บาท ถึง 1,000,000 บาท พ่อค้าธรรมดาใดกันตั้งแต่ 20,000-80,000 บาท ตามการค้ายาวมากแล่นอยู่ ต่อมาเมื่อพวกฝรั่งเล็งเห็นผลกำไรในทางทำโรงสีข้าวใดกำไรโดยธนาคารได้ขอครองเงินจ่ายให้ไปก่อนเมื่อมีทุนแต่พอทำโรงสีแลเอาโรงสีจำหน่ายเงินก็หมุนไคต่างคนก็พากันทำโรงสีมากขึ้น เมื่อมีการแข่งขันมากขึ้น โรงสีข้าวบางแห่งก็ตองปิดกิจการไป ดังนั้นทำให้ธนาคารซึ่งส่วนใหญ่เป็นของชาวต่างประเทศไม่ค่อยจะปล่อยเงินให้กับพ่อค้าของชาวจีนแต่ยอมให้โรงสีข้าวของพวกฝรั่งต่างชาติมากกว่า นอกจากนี้สินค้าข้าวของไทยยังตองแข่งกับข้าวของพม่า ซึ่งอังกฤษมีผลประโยชน์อยู่ และชุนซึ่งฝรั่งเศสมีผลประโยชน์ด้วย ดังนั้นธนาคารที่ตั้งในเมืองไทยที่สำคัญ ๆ เป็นของอังกฤษและฝรั่งเศส...¹

นอกจากนี้การค้าข้าวของไทยซึ่งมีพ่อค้าชาวจีนส่วนใหญ่ดำเนินการ ไม่มีเอเยนต์ในยุโรป ขายข้าวได้เพียงสิงคโปร์ ฮองกง เมื่อข้าวลงเรือก็นำเอาไปขายธนาคารขึ้นเอาเงินตรา โดยสัญญาให้ทางสิงคโปร์หรือฮองกงใช้เงินเหรียญให้แก่สาขาของธนาคารที่โน่นมีกำหนดตามระยะเรือ 18 วัน ส่วนพวกบริษัทฝรั่งธนาคารจะ

¹ หจข., ร.5 น.37/3 รายงานประชุมเสนาบดีสภาเรื่องเกี่ยวกับโรงสีข้าว (22 พฤษภาคม ร.ศ. 120-30 ธันวาคม ร.ศ. 126).

ผ่อนให้ระยะเวลาถึง 1 เดือน ห่างกันถึง 12 วัน ทำให้มีเวลาให้ชาวราคาดิจึงจะขาย
การที่ธนาคารของต่างชาติยังตั้งอัตราให้บริษัทฝรั่งแตกต่างกับพ่อค้าชาวจีน คือถ้าบริษัท
ฝรั่งขายบิลให้ไปเก็บเงินที่ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ก็จะคิดเงิน $65 \frac{1}{4}$ แต่ถ้าเป็นทาง
ฝ่ายพ่อค้าของไทยจะคิดเต็ม 66 เหยียญมากกว่าบริษัทฝรั่ง 25 เซนต์เสมอ¹

สรุปจะเห็นได้ว่าธนาคารเป็นกลไกที่สำคัญยิ่ง สามารถมีอิทธิพลและส่งผล
กระทบต่อกิจการการค้าให้เจริญขึ้นหรือทรุดลง สำหรับในประเทศไทยนั้นธนาคารที่สำคัญ ๆ
ในประเทศเป็นของชาวต่างประเทศเป็นส่วนมาก ดังนั้นถ้ากิจการใดที่แข่งขันกับคนของ
ชาติเขาแล้ว ธนาคารนั้น ๆ ก็มักจะอุดหนุนช่วยเหลือพ่อค้าชาวตะวันตกด้วยกันมากกว่า
และแม้ว่าในขณะที่ประเทศไทยมีธนาคารของตนเกิดขึ้นแล้ว นั่นก็คือ ธนาคารสยามกัม-
มาจล แต่ยังคงให้ผู้จัดการธนาคารเป็นชาวต่างประเทศอยู่ ก็กลับไปให้ความสนับสนุน
แก่ชาวต่างประเทศด้วยกันมากกว่า ดังนั้นจากอุปสรรคต่าง ๆ เหล่านี้ที่พ่อค้าชาวจีน
ต้องเผชิญและต้องใช้ความพยายามเต็มที่ในการดำเนินกิจการทางการค้า เนื่องจากใน
รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการแก้ไขอัตราภาษีศุลกากร
เป็นร้อยละ 5 ทำให้กิจการทางค้าอุตสาหกรรมของชาวจีนมีโอกาสที่จะฟื้นฟูมากขึ้นดัง
ตัวอย่างเช่นกิจการทางค้าการทอผ้า ซึ่งแต่เดิมมานั้นสินค้าสำเร็จรูปจำพวกเสื้อผ้า
เครื่องนุ่งห่มล้วนเป็นสินค้าที่ส่งมาจากต่างประเทศเป็นจำนวนมาก เพราะรัฐสามารถ
เก็บภาษีได้ในอัตราที่ต่ำมาก เมื่อมีการแก้ไขเพิ่มอัตราภาษีศุลกากรในปลายรัชสมัยของ
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีผลทำให้เริ่มมีกิจการโรงงานอุตสาหกรรม
ฟื้นฟูขึ้น ในตอนต้นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งกิจการค้า
โรงงานอุตสาหกรรมนี้ ถ้าจะต้องการให้การผลิตสินค้าสำเร็จรูปไปด้วยดีได้นั้นรัฐบาล
ต้องให้ความช่วยเหลืออย่างจริงจังต่อสินค้าที่ผลิตภายในประเทศแล้วก็จะทำให้กิจการ
เหล่านี้สามารถดำเนินงานต่อไปได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงนั้นประเทศไทยยังไม่พ้น
จากพันธะของสนธิสัญญาเบาริง และกำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการแก้ไข จากสนธิสัญญา

¹ หจข., ร.5 น.37/3 รายงานประชุมเสนาบดีสภาเรื่องเกี่ยวกับโรงสีข้าว

ฉบับนี้ทำให้ประเทศไทยส่งสินค้าเข้าเป็นจำนวนมาก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสินค้าสำเร็จรูป ทำให้การผลิตสินค้าต่าง ๆ ซึ่งแต่เดิมเคยมี เช่น น้ำตาล การทอผ้า ต้องล้มเลิกไป เมื่อมีชาวจีนพยายามจะตั้งโรงงานอุตสาหกรรมขึ้นจึงต้องเผชิญกับการแข่งขันกับชาวตะวันตกซึ่งแต่เดิมเคยผูกขาดการนำเข้าแต่ผู้เดียว ก็ยอมจะไม่พอใจที่ชาวจีนตั้งโรงงานอุตสาหกรรมขึ้นมาจึงพยายามทุกวิถีทางที่จะให้โรงงานหรือกิจการนั้น ๆ ของชาวจีนล้มไป ทางค่านรัฐบาลนั้นไม่ได้ให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มที่นักเพราะกลัวว่าการให้ความช่วยเหลือจะเป็นการสูญเสียเปล่าเพราะยากที่จะเอาชนะบริษัทของชาวตะวันตกที่มีทุนมากได้ ดังนั้นกิจการของชาวจีนเหล่านี้จึงต้องใช้ความอดทนอย่างที่สุดที่จะยืนหยัดต่อสู้ได้ ซึ่งบางรายก็ล้มเลิกไปบางรายก็สามารถประนีประนอมกับบริษัทของชาวตะวันตกได้ ดังกรณีที่ยกตัวอย่างมาแล้วข้างต้น

กล่าวโดยสรุป ข้อเสียเปรียบของการแข่งขันทางการค้าระหว่างชาวจีนกับชาวตะวันตกนั้น ชาวจีนมีข้อเสียเปรียบมาก โดยเฉพาะกิจการขนาดใหญ่ที่ต้องอาศัยทุนเป็นจำนวนมาก สถาบันที่สามารถระดมทุนขนาดใหญ่ได้ก็คือธนาคารซึ่งขณะนั้นก็เป็นของชาวตะวันตกเสียโดยมาก ทำให้พ่อค้าชาวจีนประสบปัญหาการขาดแคลนเงินทุนที่จะประกอบการค้าขนาดใหญ่ได้ และรัฐบาลก็ไม่กล้าเสี่ยงที่จะให้ความช่วยเหลืออย่างจริงจัง ซึ่งนับได้ว่าเป็นข้อเสียเปรียบอย่างยิ่งต่อการแข่งขันทางการค้าของชาวจีน

2. ก่อให้เกิดความตื่นตัวทางการค้า

กิจการการค้าทั้งหลายในช่วงนั้นจะพบได้ว่าชาวตะวันตกเข้ามามีบทบาทหรือไม่ก็เป็นคนจีนซึ่งเป็นการแข่งขันระหว่างพ่อค้าชาวตะวันตกกับคนจีนทั้งในระดับระหว่างประเทศและภายในประเทศ คือการส่งสินค้าออกไปขายและการขายปลีกต่าง ๆ ตามแหล่งชุมชนในกรุงเทพฯ จะมีชาวไทยบ้างก็เป็นการค้าขายขนาดเล็กคือแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้ากันตามตลาดบ้าง พายเรือออกไปขายตามลำน้ำลำคลอง กล่าวได้ว่าคนไทยประกอบอาชีพการค้าขายน้อยมาก เพราะส่วนใหญ่นิยมการเข้ารับราชการหรือไม่ก็ทำการเกษตรกรรม ดังนั้นการค้าต่าง ๆ จึงอยู่ในมือชาวจีนและชาวตะวันตกเสียหมด โดยเฉพาะคนจีนเข้ามาแย่งกิจการการค้าเกือบทุกอย่างในเมืองไทย กลายเป็นเจ้าส่วนนายอากรกันมากมาย เนื่องจากคนไทยไม่สนใจการค้าขาย แต่เมื่อทางฝ่ายรัฐบาลเริ่มตื่นตัวเห็นความสำคัญของการค้าเพื่อบำรุงการค้าของประเทศให้เจริญขึ้น ดังจะเห็นได้

คงจะเห็นได้จากพระราชปรารภของรัชกาลที่ 5 ว่า

...พระพุทธรูปเจ้าหลวงท่านทรงเห็นการค้าขายสำคัญยิ่งมาแต่แรกแล้ว จึงทรงพระ
อุตสาหะและนำอุคหนุนคนไทยที่พอจะมีทุน เช่น เจ้านาย และข้าราชการให้พยายาม
ทำมาหากินในเชิงค้ากันบ้าง... ถ้าคนไทยไม่ริเริ่มมั่งก็เมื่อไร เเลาะจะเกิดความรู้
ความชำนาญ...¹

ดังนั้นชนชั้นขุนนางนับได้ว่าเป็นกลุ่มที่พอมีทุนอยู่บ้าง และมีความคิดริเริ่มที่
เล็งเห็นความสำคัญของการประกอบกิจการทางด้านการค้า แต่ก็ประสบความสำเร็จน้อย
ราย ถึงแม้ว่าในระยะต้นคุณมีท่าที่ว่าจะได้รับผลกำไรอยู่บ้าง แต่ในที่สุดบางรายก็ล้มเหลว
ไปในที่สุด²

พระศิริไอสวรรย์³ ได้รวมกลุ่มคนไทยโดยมีจุดประสงค์เพื่อสร้างความตื่นตัว
ทางการค้าของคนไทย โดยก่อตั้งพาณิชย์สมาคม เพื่อ "ต้องการให้การหัตถกรรม กลีกรรม

¹ม.ล.ยิ่งศักดิ์ อิศรเสนา, ประวัติเจ้าคุณพ่อ..., หน้า 64-65.

²การลงทุนของขุนนางที่สำคัญ ๆ เช่น เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี เจ้าพระยา
วรพงศ์พิพัฒน์.

³พระศิริไอสวรรย์ (พร รังควร) เป็นบุตรอาจารย์รง รังควร เกิดในรัชกาล
ที่ 5 เมื่อยังเป็นเด็กได้เล่าเรียนอยู่วัดนิเวศธรรมประวัติ ต่อมาจึงมาเรียนต่อที่พระตำหนัก
สวนกุหลาบจนสอบได้ชั้นประโยค 2 จึงออกจากโรงเรียนเข้ารับราชการในกระทรวงวัง
ได้รับพระราชทานสัญญาบัตร เป็นที่ขุนศรีรัตนารตแล้วได้เลื่อนเป็นจมีนราชภัณฑารักษ์ ต่อมา
ได้เลื่อนเป็นพระศิริไอสวรรย์ ในกระทรวงพระคลัง มีตำแหน่งในกรมการเร่งพระราชทรัพย์
รับราชการในตำแหน่งนี้มาจนได้รับพระราชทานเบี้ยบำนาญ เมื่อออกจากราชการประจำ
แล้วคิดประกอบการหัตถกรรมและค้าขายหลายอย่าง คือ ทำการโรงพิมพ์อักษรนิตยอย่างหนึ่ง
ทำบริษัทหะอาคอย่างหนึ่ง ทำโรงหีบฝ้าย โรงฟอกหนัง โรงเลื่อยไม้ โรงสีข้าว พระศิริ-
ไอสวรรย์จัดการเหล่านี้ด้วยตนเอง ต่อมาจึงทุพพลภาพ ถึงแก่กรรมเมื่ออายุได้ 47 ปี.

พาณิชย์กรรมที่ไม่ใครจะได้เจริญได้ทันแก่สมัย¹ การก่อตั้งสมาคมแห่งนี้นอกจากจะอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย เรียกรุ่นคนละเล็กละน้อยแล้วยังก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คนไทยอีกด้วย สมาคมแห่งนี้ใช้เป็นสถานที่ปรึกษาหารือ การหักถดถอม กสิกรรม พาณิชยกรรม ซึ่งบุคคลที่มีส่วนในการร่วมก่อตั้งเป็นหัวหน้า 5 คน และคนจีน 3 คนด้วยกันคือ พระศิริไอสวรรค์ หลวงโสภณเพชรรัตน์ (บุตรนายอากาศ) หลวงวิษณุประสิทธิ์วิวิธ จินช.ยู.เส็ง จินกันง่วนสวด ซึ่งทางผู้ก่อตั้งสมาคมก็ทราบดีว่า ถ้าจะหาสมาชิกล้วนแต่พ่อค้าซึ่งเป็นคนไทยก็จะหาได้น้อย นอกจากนี้การค้าขายได้ไปตกอยู่กับชาวตะวันตกเสียมาก ส่วนราษฎรชาวสวนชาวนาที่ถึงแม้ว่าจะพอมิทุนอยู่บ้างก็แต่ยังไม่ใครรู้ว่าการเข้าหุ้นส่วนเป็นประโยชน์อย่างไร ต่างถือสุภาษิตอยู่ว่า "ชื่อที่เข้าสวน ชื่อสวนเข้าทุนไม่คือ" การหุ้นส่วนก็เลยตกเป็นของต้องห้าม เป็นการยากที่จะชักจูงได้ง่าย

จากวัตถุประสงค์ของการตั้งพาณิชย์สมาคมชี้ให้เห็นถึงความตื่นตัวทางด้านการค้าครั้งนี้คือ มองเห็นว่าแต่ก่อนชาวไทยสามารถประกอบกิจการต่าง ๆ ได้มาก ไม่ต้องพึ่งพาต่างประเทศมากนัก ไม่ว่าจะทอดผ้า ทำกระดาษ ทำน้ำตาล แต่ต่อมาสินค้าทั้ง 3 อย่างนี้ก็ล้มสูญหายไป ทำให้สินค้าของไทยต้องพ่ายแพ้แก่ชาวต่างประเทศเพราะขาดความพร้อมเพียงความสามัคคีที่จะช่วยเหลือสนับสนุนกัน ซึ่งทำให้คนไทยขาดผลประโยชน์หลายอย่าง เช่น

1. แต่ก่อนคนไทย เราเคยเป็นผู้ค้าขง มีป่าไม้
2. เหมืองดีบุก และแร่ต่าง ๆ ถ้าไม่เสียไปก็ตกอยู่ในมือคนต่างชาติอีก การเพาะปลูก การหักถดถอม พาณิชยกรรม ถ้าไปตกอยู่กับชาติใด ชาตินั้นยอมมีอำนาจ อำนาจยอมเกิดจากผู้มีทรัพย์ ผู้มีทรัพย์เกิดจากกิจการต่าง ๆ ในที่สุดนี้ข้าพเจ้าขอชี้แจงบอกเกิดของความเจริญอยู่ ๆ ว่า ความเจริญอยู่แก่พวกที่มีสามัคคีมาก อยู่แก่พวกที่มีทรัพย์มาก และอยู่แก่พวกมีอำนาจมาก

¹ หจข., ร.5 น.20/28 พระศิริไอสวรรค์ขออนุญาตตั้ง "พานิชสมาคม" ณ ตำบลบางขุนพรหม พระยาสุพรรณนิวัต เสนาบดีกระทรวงนครบาลมีหนังสือกราบทูลพระเจ้าอนงยาเชอ กรมขุนสมมตอมรพันธุ์ ลงวันที่ 23 ตุลาคม ร.ศ. 127.

ถ้าเราอยากจะทำอะไรที่มีเงินทองในธรรม เราต้องช่วยกันไม่ยอมปล่อยให้ตัวเงิน
เปลี่ยนมือ เราไม่มีมาทิ้งเงินไปเสียจากมือเรา เราจะเรียกกลับมาได้โดยยาก
(คือตกไปต่างหาก) เช่นกับอินชุนันต์ เรือเมด แมงก อีกลินคาตาง ๆ ในเมือง
ไทยตกไปอยู่แก่ชาวต่างชาติ... 1

ดังนั้นการตั้งสมาคมนี้ก็เพื่อว่าจะให้สมาชิกทั้งหลายได้รู้จักมักคุ้นกันจริง ๆ
ไม่ใช่จะให้เป็นที่สำหรับจับมือหรือยกมือไหว้กันแต่เพียงพิธีกรรม คือจะให้มีความวิสาสะอบรมกัน
จนสนิท รู้จักนิสัยใจคอกัน รู้จักอ่อนตนเข้าหากัน เพื่อให้เป็นความสามัคคี วัตถุประสงค์
ที่สำคัญของการก่อตั้งพานิชสมาคมมีดังนี้

1. เพื่อบำรุงการเพาะปลูก การค้าขาย การช่าง
2. อธิบายการเพาะปลูก การค้าของ ค่าเงิน วิธีตั้งการใหญ่ ๆ ใน
กรุงเทพฯ และต่างประเทศ สู้กันฟังว่าจะมีประโยชน์เพียงใดและอย่างไร เพื่อได้
รวมหุ้นกันทำขึ้นคล้ายโรงเรียนการค้าขายและวิชาการ
3. บำรุงความคิด เช่นใครคิดอะไรก็ให้นำเสนอต่อที่ประชุม เพื่อขอความ
คำปรึกษาหรือช่วยความคิด
4. อุดหนุนการที่สมาชิกได้กระทำมาก่อนอุดหนุนทุนขยายการให้กว้างขวาง
ออกไป ช่วยซื้อของซึ่งได้ทำขึ้นในประเทศสยาม
5. เพื่ออุดหนุนทุนให้สมาชิกได้กู้ยืมทุนไปใช้การงานได้ในเวลาฉุกเฉินจะใช้
6. อุดหนุนแก่สมาชิกที่อยู่ตามหัวเมืองมากรุงเทพฯ ให้มีที่พัก

จากวัตถุประสงค์ของพานิชสมาคมนั้นเป็นการยากยิ่งที่จะสามารถบรรลุตรง
ตามเป้าหมายได้ เนื่องจากค่อนข้างเป็นลักษณะสมาคมในอุดมคติมากเกินไป อย่างไรก็ตาม
ก็คือ สมาคมนี้ก็ได้ทำการกำเนิด ณ ตำบลบางขุนพรหม หลังจากได้รับพระราชทานพระ
บรมราชานุญาตแล้วให้ผู้เป็นหัวหน้าจากคนที่เข้าเป็นสมาชิกยื่นลงทะเบียนและให้บอก

กำหนดการที่จะประชุมนัดครั้งต่อไป และในวันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2452 ได้ประชุม
เปิดสมาคมและเลือกสภานายกได้ดังนี้

พระสรรเพชญ์ศิริภูมิจ	เป็น	สภานายก
พระศิริโอสวรรณี	เป็น	เหรัญญิก
ขุนศิริไพรัช	เป็น	เลขานุการ

การเปิดสมาคมไถ่เชิญเจ้าพระยาบรมราช (มั่น สุขุม) เสนาบดีกระทรวง
นครบาลเปิดสมาคม ณ โรงพิมพ์อักษรนิติ ในวันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2452 โดยมี
สมาชิกแรกตั้ง 18 คน¹

ความตื่นตัวทางด้านการค้าของชาวไทยที่แสดงออกให้เห็นชัดมากขึ้นจาก
บทความที่ชาวไทยแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความรู้สึกที่ชาวจีนเข้ามาทำกิจการค้า
ค้าต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ แสดงถึงความไม่พอใจที่การค้าต่าง ๆ เป็นของชาวจีนแทบจะ
ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะผ่านทางบกหรือทางน้ำล้วนแต่มีชาวจีนเข้าไปประกอบการค้าทั้งสิ้น²
นอกจากนี้บทความต่าง ๆ ในหนังสือพิมพ์ก็พยายามชี้แนะรัฐบาลให้เห็นปัญหาที่ชาวจีน
เข้ามาคุมกิจการการค้าในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรุงเทพฯ ที่ชาวจีนและ
ชาวตะวันตกเข้ามามีบทบาทเป็นอย่างมาก อย่างเช่นเมื่อมีการประกาศสร้างสะพาน
พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกขึ้นเพื่อเชื่อมกรุงเทพฯ และธนบุรี เข้าด้วยกัน ได้มีบทความใน
หนังสือพิมพ์เสนอความเห็นให้รัฐบาลช่วยกันทำให้กรุงธนบุรี เป็นที่ห้ามมาหากินประกอบการ
ค้าขายของคนไทยก่อนที่จะเป็นแบบกรุงเทพฯ กล่าวคือ การค้าขายทุกอย่างทุกประเภท
การตั้งห้างร้านล้วนอยู่แต่ในมือของพ่อค้าชาวต่างชาติทั้งสิ้น ดังนั้นรัฐบาลควรจะจัดการ

¹ หจข., ร.6 น.20.12/19 ความเห็นเอกชนเรื่องจีนในเมืองไทย 24-28
กรกฎาคม 2457.

² หจข., ร.7 ม.26.5/70 เรื่องสะพานปฐมบรมราชานุสรณ์ควรสร้างที่ไหน
4 ตุลาคม-14 กุมภาพันธ์ 2471 บทความจากหนังสือพิมพ์เสรีกรุง ฉบับวันศุกร์ที่ 14 กันยายน
2471 "ควรทำกรุงธนให้เป็นคลังเงินของคนไทยแท้ ๆ"

ให้เมืองธนบุรีเป็นเมืองการค้าของชาวไทยโดยเข้ามาช่วยสนับสนุนทางการค้าแก่ชาวไทย

... เราได้กล่าวเรื่องการสร้างสะพานพระพุทธรูปฟ้าจุฬาโลกมาแล้วตั้งแต่ต้น... แต่บัดนี้เราขอหนุนมากล่าวถึงสภาพในอนาคต สำหรับกรุงธนบุรีเมื่อสะพานสร้างเสร็จแล้วเสียหน่อยเพื่อเป็นการค้าวิของทางราชการและของคนที่กำลังพอจะช่วยกันทำกรุงธนให้มั่นคงเงินของคนไทยเราแท้ ๆ คุยไป เหตุที่เราใคร่เขียนเรื่องนี้ก็เพราะเราเห็นพระนครกรุงเทพฯ เป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดคือตัวอย่างที่ทำให้คนไทยจะตายแห่งลงทุกวัน แต่ชาวต่างประเทศสิเฟื่องฟูไปตาม ๆ กัน...¹

นอกจากจะมีบทความจากหนังสือพิมพ์ที่แสดงให้เห็นถึงความตื่นตัวทางการค้าในหมู่ชาวไทย ยังมีชาวไทยที่มีความคิดตื่นตัวทางการค้าและเห็นภัยของการเข้ามาบีบหนทางทางการค้าขายของชาวจีนได้แสดงความคิดเห็นของตนตามหน้าหนังสือพิมพ์บ้าง หรือไม่ก็เสนอความเห็นถวายแด่พระมหากษัตริย์ อย่างเช่นกรณีหลวงนฤราชภักดี ที่ตั้งบ้านเรือนแถวหน้าวัดชนะสงคราม ถนนจักรพงษ์ ได้ ยื่นถวายต่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ฉบับลงวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ. 2474 เกี่ยวกับการป้องกันคนต่างชาติเข้ามาแย่งการค้าขายของชาติไทยความว่า

... ย่อมเป็นที่ทราบอยู่ด้วยกันแล้วว่า ชาวต่างประเทศที่เข้ามาอยู่เมืองไทยได้แบ่งการค้าขายของชาติไทยไปทำเกือบทุกอย่างมาช้านานแล้ว ชาติจีนยิ่งร้ายกว่าชาติอื่น ๆ ไม่เฉพาะแย่งการค้าอย่างเดียว ชาวคนจีนยังไหลเข้ามาสู่ประเทศสยามมากมายจนท่วมเบียดคนไทยเต็มทนแล้ว...²

ความตื่นตัวทางการค้าในหมู่ชาวไทย เกิดขึ้นในกลุ่มชนชั้นขุนนางมากกว่าคนไทยโดยทั่ว ๆ ไป ขุนนางไทยหลายคนได้ทำการค้าซึ่งมีทั้งประสบผลสำเร็จและ

¹ หจข., ร.7 รล.20/172 เรื่องถวายความเห็นเกี่ยวกับชาวเมือง กรมราชเลขาธิการ วันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ. 2474.

² เรื่องเดียวกัน.

ล้มเหลว รวมทั้งความพยายามที่จะก่อตั้งพาณิชย์สมาคมเพื่อความช่วยเหลือกันทางด้านการค้าและสนับสนุนส่งเสริมการค้าในประเทศซึ่งผู้เป็นสมาชิกส่วนใหญ่กลับเป็นคนจีนเสียมากกว่า เพราะเหตุที่ว่าคนไทยเป็นพ่อค้าน้อยมาก ดังนั้นจากวัตถุประสงค์การรวมตัวเพื่อสามัคคีทางการค้า เพื่อความตื่นตัวทางการค้าในหมู่คนไทยจึงได้ส่งผลถึงคนไทยไม่เต็มที่ แต่อย่างไรก็ดี เราไม่อาจจะกล่าวได้ว่าพาณิชย์สมาคมที่ได้ตั้งขึ้นนี้เพื่อส่งเสริมกิจการทางด้านการค้าในหมู่ชาวไทย เพราะรายชื่อผู้ที่ร่วมกันก่อตั้งนั้น นอกจากจะเป็นขุนนางไทยแล้ว ยังมีบรรดาพ่อค้าชาวจีนคนสำคัญ ๆ เข้าร่วมก่อตั้งด้วย คือ พระโสภณเพชรรัตน์ (ห้างกิมเซ่งหลี) จีน ช.ยูเล็ง และจีนกันจวนฮวด และสมาชิกก็เป็นจีนส่วนใหญ่ อาจกล่าวได้ว่าสมาคมนี้ตั้งขึ้นก็เพื่อประโยชน์ของพ่อค้าชาวจีนเป็นส่วนใหญ่นั้นเอง นอกจากนี้บทบาททางด้านหนังสือพิมพ์ที่พยายามชี้ให้รัฐบาลเห็นถึงภัยการค้าของชาวจีนก็เป็นส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความตื่นตัวทางด้านการค้าในหมู่ชาวไทย

2.2 ภาครัฐบาล

ส่วนความตื่นตัวทางด้านการค้าของภาครัฐบาลนั้นเห็นได้จากการที่รัฐบาลเริ่มเล็งเห็นความจำเป็นทางด้านการค้าขาย และได้ตั้งหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อดูแลและบำรุงการค้าขาย หน่วยงานสำคัญที่จะต้องกล่าวถึงคือ กระทรวงพาณิชย์ และสภาเผยแผ่พาณิชย์

กระทรวงพาณิชย์ ได้ถือกำเนิดขึ้นเมื่อแวงค์จีนสยามล้มละลายลงในปี พ.ศ. 2456 ธนาคารอื่น ๆ ได้ร้องทุกข์ต่อเสนาบดีกระทรวงนครบาลว่าโรงสีนายณยาทำการค้าข้าวเป็น 40% ของสินค้าข้าวสยาม เงินติดอยู่ในแวงค์จีนสยาม เมื่อแวงค์จีนสยามรับใช้เงินไม่ได้ การค้าขายก็ติดหมด รัฐบาลได้ประชุมบรรดาหัวหน้าธนาคารสอบถามว่ารัฐบาลจำต้องช่วยการค้าขายของบ้านเมือง โดยให้แวงค์สยามกัมมาจลเข้าทำการช่วยเหลือโดยด่วน เมื่อนำข้อวินิจฉัยขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้ทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ช่วยเหลือ จึงมีพระราชหัตถเลขา ฉบับที่ 157/529 ลงวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2456 มีใจความพูดถึงการค้าขายของเมืองไทยทั่วไป ถ้าจะแก้ความเสียหายให้ทันทั่วถึงและได้ผลดีต้องใช้ความรู้ความชำนาญทางด้านการค้าขายเป็นพิเศษของเจ้าหน้าที่โดยตรงเช่น

(Ministry of Commerce) ในบางประเทศที่ยุโรป แต่จะตั้งขณะนี้ไม่เหมาะสมจึงทรงพระกรุณาขอให้กระทรวงพระคลังมหาสมบัติเป็นเจ้าหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินไปค้ายี่ห่วยแห่งการค้าขายของเมืองไทย ทั้งบำรุงรักษาการพาณิชย์ของบ้านเมืองทั่วไป กระทรวงพาณิชย์ครั้งแรกมีฐานะเป็นกรมสถิติพยากรณ์¹ ในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ โดยมีหน้าที่ความรับผิดชอบดังนี้ คือ

1. การทำสถิติ
2. การรวมข่าวพาณิชย์
3. การตั้งสถานจำแนกความรู้พาณิชย์
4. การออกหนังสือ

และต่อมาได้ยกกรมสถิติเป็นกรมชั้นอธิบดีมีชื่อว่า กรมพาณิชย์และสถิติประชากร

นอกจากนี้ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการสภาเผยแผ่พาณิชย์² เพื่อให้ความรู้ทางด้านการค้าแก่พ่อค้าในประเทศไทย เป็นการรองรับการขยายตัวทางการค้า สภาเผยแผ่พาณิชย์นี้ดำเนินการเรื่อยมาจนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องสำคัญ ๆ หลายเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการค้าจะถูกนำเข้าไปประชุมเพื่อคำปรึกษาหารือและแก้ไข เช่น การประชุมของสภาเผยแผ่พาณิชย์ พิจารณาสินค้าข้าวสยามภายในประเทศ เพื่อที่จะทราบความเป็นไปของการค้าขายข้าวของพวกพ่อค้าโรงสี และได้เชิญพ่อค้าโรงสีมาประชุมเพื่อให้ตอบคำถามบางข้อ และให้ความเห็นทางการบางอย่าง ได้จัดประชุมที่กระทรวงเกษตราธิการเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2472 ซึ่งในการประชุมครั้งนี้ พระยาโชฎีกราชเศรษฐี (มีม เลหาเศรษฐี) ได้ให้ความเห็นว่าเหตุที่พ่อค้าโรงสีต้องมีฐานะตกต่ำไปในขณะนี้ ก็โดยการส่งข่าวสารไปจำหน่ายต่างประเทศได้ราคาต่ำ โรงสี

¹ ทจข., ร.6 ค.16/1 การจัดการราชการกระทรวงพาณิชย์.

² เรื่องเดียวกัน.

ขาดทุน เพราะเขาถูกคนกลางผู้ซื้อข้าวเปลือกจากภวนามายขายโรงสีตั้งราคาขายแพง¹

จากการขยายตัวทางการค้าอย่างมากทำให้รัฐบาลเกิดความตื่นตัวเล็งเห็นความสำคัญของการค้ารวมถึงการอุตสาหกรรมภายในประเทศ และมีการตั้งกระทรวงพาณิชย์ สถาปนาแผนแม่บทพาณิชย์ขึ้นมาเพื่อรับผิดชอบโดยตรง ไม่ได้ปล่อยให้เป็นที่ของกระทรวงนครบาลแต่ก่อน และเกิดการจำแนกบทบาทขอบเขตหน้าที่ เพื่อรับผิดชอบทางด้านการค้าของประเทศ อย่างไรก็ตามก็ดี ความตื่นตัวทางการค้าของภาครัฐบาลโดยการตั้งหน่วยงานขึ้นรับผิดชอบโดยตรงนั้น แสดงให้เห็นถึงความสนใจของรัฐบาลในการจะช่วยกิจการทางด้านการค้าของประเทศ แต่ส่วนใหญ่แล้วกิจการที่รัฐบาลให้ความช่วยเหลือก็คือกิจการการค้าข้าว เพราะเป็นกิจการค้าที่สามารถทำเงินตราเข้าประเทศได้มาก แต่ขณะเดียวกันพวกกิจการทางด้านการตั้งโรงงานเพื่อผลิตสินค้าภายในประเทศ รัฐบาลยังไม่ได้ให้ความช่วยเหลืออย่างจริงจังมากนัก

กล่าวโดยสรุป ผลกระทบต่อการขยายตัวทางการค้าของชาวจีนทางด้านการเศรษฐกิจก่อให้เกิดความตื่นตัวทางการค้าในหมู่ชาวไทย และให้ความสนใจทางการค้ามากขึ้น เห็นได้จากบทความตามหน้าหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ที่เล็งเห็นถึงบทบาทของพ่อค้าต่างชาติทั้งชาวจีนและชาวตะวันตกที่เข้ามามีบทบาทต่อเศรษฐกิจไทย อย่างไรก็ตามก็ดี ถึงแม้ว่ารัฐบาลก็เริ่มหันมาสนใจสนับสนุนทางการค้าระหว่างประเทศ แต่รัฐบาลก็ให้ความช่วยเหลืออย่างจริงจังเฉพาะสินค้าหลักที่นำเงินตราเข้าสู่ประเทศคือกิจการด้านการค้าข้าวเป็นสำคัญ แต่ความช่วยเหลือของรัฐบาลต่อการตั้งอุตสาหกรรมโรงงานภายในประเทศยังไม่ได้ให้ความคุ้มครองช่วยเหลืออย่างเต็มที่นัก ซึ่งผู้ดำเนินกิจการต้องแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยตัวเองทั้งสิ้น

¹ หจข., ร.5 น.37/3 รายงานการประชุมเสนาบดีสภาเรื่องเกี่ยวกับโรงสีข้าว (22 พฤษภาคม ร.ศ. 120-30 ธันวาคม ร.ศ. 126).

3. นำมาซึ่งรายได้ของรัฐ

ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการค้าของชาวจีนในกรุงเทพฯ เห็นได้จากรูปแบบทางการค้าแบบตึกแถว ก่อให้เกิดรายได้ของรัฐจากการขายตัวทางค่านภาษีโรงเรือนที่เก็บได้ในกรุงเทพฯ เพิ่มขึ้นทุกปี โดยเฉพาะอำเภอในกรุงเทพฯ ที่มีชาวจีนอาศัยอยู่มากที่สุด คืออำเภอสัมพันธวงศ์ ป้อมปราบ อำเภอบางรัก และอำเภอพระนคร¹ จากตารางบัญชีเงินภาษีโรงเรือนตั้งแต่ พ.ศ. 2463-2472 แสดงถึงรายได้ของรัฐที่ได้เพิ่มขึ้นในแต่ละปีของกรุงเทพฯ ดังต่อไปนี้

ปี พ.ศ.	เก็บได้/บาท	สตางค์
2463	533,492	49
2464	594,442	89
2465	630,357	94
2466	685,394	83
2467	707,305	32
2468	735,141	90
2469	755,364	21
2470	793,373	33
2471	823,958	18
2472	1,010,877	97 ²

เมื่อตึกแถวห้องแถวริมถนนมีจำนวนมากขึ้น รายได้ของรัฐบาลทางค่านภาษีโรงเรือนก็มีมากขึ้น โดยเฉพาะในย่านที่มีชาวจีนเข้าไปประกอบการค้าอย่างมากเช่น

¹ ถัก พรหมานพ, ภูมิศาสตร์มณฑลกรุงเทพฯ พ.ศ. 2474..., หน้า 89.

² หจข., ร.5 ค.9.4/17 การเก็บภาษีอากรโรงเรือน พ.ศ. 2463-

อำเภอในกำแพงพระนคร	เก็บได้ปีละ	36,263	บาท
อำเภอสำเพ็ง	เก็บได้ปีละ	335,142	บาท
อำเภอบางรัก	เก็บได้ปีละ	24,246	บาท ¹

นอกจากนี้รัฐจะได้อำนาจได้จากการขยายตัวทางการค้าของชาวจีนในกรุงเทพฯ แล้ว ผู้ที่พลอยได้รับผลประโยชน์อย่างมากมาจากการขยายตัวทางการค้าของชาวจีน ก็คือพระคลังข้างที่ รองลงมาก็เป็นพวกเจ้านายและขุนนาง การลงทุนของพระคลังข้างที่ในการก่อสร้างตึกแถวซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมให้การค้าแบบตึกแถวเจริญมากขึ้น จะเห็นได้ว่ารายได้ของพระคลังข้างที่มีมากมาย พระคลังข้างที่ได้ผลประโยชน์อย่างมากจากการลงทุนสร้างตึกแถว วิธีการนำเงินมาลงทุนสร้างตึกแถวนี้ได้ดอกเบี้ยดีกว่าที่จะนำเอาเงินไปฝากธนาคาร เพราะธนาคารให้ดอกเบี้ยร้อยละ 2 บาทเท่านั้น แต่ถกลงทุนสร้างตึกแถวเก็บค่าเช่าจะได้ดอกเบี้ยประมาณร้อยละ 5 ต่อปี² ด้วยเหตุนี้การขยายตัวของการค้าทำให้พระคลังข้างที่สามารถหาผลประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ ดังนั้นนอกจากจะมีการลงทุนในการสร้างตึกแถวของพระคลังข้างที่แล้ว ยังมีบุคคลอีกหลายคนที่มีทุนมากพอจะลงทุนสร้างตึกแถวได้ก็คือ พวกพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งหลาย เช่น กรมขุนสรรพศาสตร์สุภกิจ ทรงขายตึกแถว 20 ห้องริมถนนเจริญกรุง บริเวณบางรักให้แก่พระคลังข้างที่ในราคา 96,000 บาท เพื่อนำเงินมาลงทุนสร้างตึกแถวหน้าวังริมถนนตะนาวเสี้ยวไปตามถนนบุญศิริ ได้ตึกแถวราว 120 ห้อง ราคาค่าเช่าที่จะเก็บอย่างต่ำห้องละ 10 บาท อย่างกลาง 12 บาท อย่างสูง 15 บาท รวมแต่ละเดือนจะได้ค่าเช่าบริเวณนี้ไม่ต่ำกว่า 1,600 บาท³

¹ พจข., ร.5 น.4.4/7 หนังสือที่ 3/243 คำกราบบังคมทูลของพระยาสุขมณีนวินิต เสนาบดีกระทรวงนครบาล 9 พฤษภาคม ร.ศ. 127.

² กรมราชเลขาธิการ แผนก กง.1.3 (การจัดการผลประโยชน์) ปีกที่ 70/272 คำกราบบังคมทูลของกรมขุนสรรพศาสตร์สุภกิจ 15 พฤศจิกายน ร.ศ. 128.

³ พจข., ร.5 น.18.1/56 หนังสือที่ 83/273 พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมืองกราบทูลกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ เสนาบดีกระทรวงนครบาล 28 พฤษภาคม ร.ศ. 115.

กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ ได้ทรงซื้อวังของพระองค์ท่าน ตกเป็นถนนกลาง
วัง (ถนนแพ่งนรา) ตั้งแต่ถนนตะนาว จุดถนนอัษฎางค์ 2 ฟากถนนสร้างเป็นตึกแถว
ตลอดถนน¹

ผลประโยชน์ที่รัฐบาลได้รับจากการขยายตัวทางการค้าของชาวจีนในกรุงเทพฯ
นั้น รัฐบาลสามารถเก็บภาษีโรงเรือนได้เป็นจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุกปี และในท้องที่ที่ชาวจีนเข้า
ไปประกอบการค้ามากที่สุด เช่น อำเภอสัมพันธวงศ์ อำเภอในกำแพงพระนคร รัฐบาล
ก็สามารถเก็บภาษีได้เป็นจำนวนมาก นอกจากรัฐบาลจะได้ผลประโยชน์ พระคลังข้างที่
ซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินและตึกแถวรายใหญ่ที่สุดในกรุงเทพฯ ก็ได้รับผลประโยชน์อย่าง
มหาศาลจากการขยายตัวทางการค้าของชาวจีนในกรุงเทพฯ

ผลกระทบด้านสังคม

การขยายชุมชนเมืองกรุงเทพฯ

การขยายชุมชนเมืองกรุงเทพฯ เป็นการขยายตัวไปสู่เขตชานเมืองที่อยู่
รอบ ๆ เป็นการขยายตัวทางด้านกรุงเทพฯ เป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากความเจริญทาง
ด้านการค้าในกรุงเทพฯ นับตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา กรุงเทพฯ มีการขยายตัวอย่างกว้างขวางมาก จากแผนที่
ของกรุงเทพฯ ร.ศ. 116 (พ.ศ. 2440)² พื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงเป็นเรือสวนไร่นา
แม้บริเวณสี่พระยา สุรวงศ์ สีลม ก็เป็นส่วนอยู่ สภาพของเมืองกรุงเทพฯ ประมาณต้น
รัชกาลที่ 5 แม้จะอยู่ในใจกลางกรุงก็ยังเป็นส่วนเป็นป่าอยู่ทั่วไป จากคำบอกเล่าของ
บุคคลร่วมสมัย ขณะนั้นได้พูดถึงสภาพของกรุงเทพฯ ในขณะนั้นว่า

¹แผนที่กรุงเทพฯ อ้างจาก สวัสดิ์ ทัพพะสุต, "ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน
ไทย จีน ตะวันตก พ.ศ. 2398-2453..."

²กรมราชเลขาธิการ, แผนก กง./3 การจัดการผลประโยชน์ ปีที่ 18/272
หนังสือที่ 114/1131 คำกราบบังคมทูลของกรมพระสมมตอมรพันธ์ อธิบดีกรมพระคลังข้างที่
(20 ธันวาคม ร.ศ. 120).

...ว่ากันทำไมมี กรุงเทพมหานครเวลานั้นก็คือป่าเตี้ยปนละเมาะเราตี ๆ นี้เอง มีทุ่งหญ้าแทรกแซงอยู่บางเป็นตอน ๆ ฟังมีมนุชย์มาหักรางดาวที่ปลูกเคสสถานอยู่กันเป็นหย่อม ๆ รอบพระนคร ริมกำแพงเมืองคานูไนมีราษฎรซึ่งส่วนมากเป็นพวกทาสพวกเลวชอาศัยปลูกเฟิงสุนัขแขวนมุงจากอยู่กันเป็นระยะ ๆ ใซ้กำแพงเมืองเป็นผนังคานหลัง อีกคานคานกันควยซู้ตะบ่าง...ที่ใหญ่เป็นที่ลุ่มไม่มีใครปลูกบานปลูกเรือนอยู่ก็เป็นป่าสุโนมีคที่บนานำยั้งแคบั้นเอน เซนแถวบางลำพูคอกว้าว ไปจนกระทั่งวัดศิริเหลานี้ เมื่อกอนเป็นคองโสนนำเฉอะไปทั้งนั้น...

ครั้นเมื่อรัฐบาลมีนโยบายในการปรับปรุงบริหารบ้านเมืองเพื่อให้ประเทศเจริญก้าวหน้าขึ้น กรุงเทพฯ กลายเป็นศูนย์กลางทางการค้า เป็นศูนย์กลางของการขนส่งสินค้าจากต่างจังหวัดมายังเมืองหลวง เช่น สถานีรถไฟ จึงเป็นแหล่งศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญของประเทศ การขยายเมืองนี้อาจกล่าวได้ว่าการขยายตัวทางการค้าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้กรุงเทพฯ ขยายตัว ประกอบกับการหลั่งไหลเข้ามาของชาวจีนเป็นจำนวนมากและส่วนใหญ่ก็จะเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ และมักจะทำการประกอบการค้าต่าง ๆ นั้น โดยเฉพาะการค้าทางคานการส่งสินค้าเข้าและส่งออก ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในมือของชาวจีนและชาวยุโรป² อยู่ที่กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นเมืองท่าที่สำคัญของประเทศ การสร้างถนนหลายสายภายในกรุงเทพฯ โดยเฉพาะทางคานใต้พระนครทำให้เกิดการขยายตัวเมืองไปตามเส้นทางถนนที่ตัดผ่าน โดยเฉพาะการตัดถนน

¹ม.ล. ยิงศักดิ์ อิศรเสนา, ประวัติเจ้าคุณพ่อ..., หน้า 20.

²หจช., ร.5 ต.41 เล่ม 1 เรื่องหนังสือพิมพ์ชื่อเอเซียติกแลชื่อแสดนคาร์ด แลคอมเมอเซียล อินเทลลิเจนซีลงข่าวเรื่องเมืองไทย 9 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 117-18 สิงหาคม ร.ศ. 118 หนังสือพิมพ์ฉบับวันเสาร์ที่ 11 กุมภาพันธ์ 1899.

หลายสายเชื่อมกับถนนเจริญกรุง¹ ดังนั้นย่านการค้าที่สำคัญอยู่ทางด้านใต้ของพระนคร โดยเฉพาะถิ่นที่อยู่ของชาวจีนทำให้ตัวเมืองขยายไปอย่างรวดเร็ว ย่านการค้าที่สำคัญเกิดขึ้นบริเวณถนนเจริญกรุง เยาวราช สำเพ็ง เป็นที่เสนอขายสินค้าหลายชนิดเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนและรับซื้อสินค้าเพื่อส่งออก ซึ่งเป็นเพราะการคมนาคมที่สะดวกต่อการขนส่งทั้งทางน้ำและทางบก ย่านการค้าที่สำคัญของชาวจีนคือสำเพ็ง ย่านนี้นับได้ว่าเป็นย่านที่เจริญและสำคัญของกรุงเทพฯ เนื่องจากเดิมถิ่นที่ชาวจีนเข้ามาตั้งรกรากนั้นอยู่บริเวณด้านใต้ของพระนคร เมื่อชาวจีนทำการประกอบการค้าขายกันมากขึ้น ทำให้บริเวณนั้นกลายเป็นย่านการค้าที่สำคัญในเวลาต่อมา ประกอบกับการที่ชาวยุโรปก็ได้มาตั้งถิ่นฐานบริเวณตอนใต้จากชุมชนชาวจีนลงไป ยิ่งทำให้การขยายชุมชนเมืองกรุงเทพฯ ออกไปทางด้านใต้ของพระนครมากขึ้น

นับตั้งแต่ที่การค้าขยายตัวออกไปโดยเฉพาะทางด้านใต้ของพระนคร ประชาชนก็นิยมขยายบ้านเรือนออกไปทางทิศใต้ ทางจังหวัดสมุทรปราการ และเป็นการขยายตัวออกไปอย่างรวดเร็ว² ซึ่งอาจเป็นเพราะสำเพ็งอยู่ทางใต้ของกรุงเทพฯ อยู่แล้ว และ

¹ การตัดถนนในรัชสมัยรัชกาลที่ 4 ทำให้การขนส่งการคมนาคมทางบกและทางน้ำไปด้วยกันได้ เพราะการตัดถนนเจริญกรุงนั้นเป็นการตัดถนนวิ่งขนานไปกับลำน้ำหลังย่านธุรกิจการค้าของชาวจีนและชาวยุโรป ถนนจึงมีอิทธิพลต่อแบบลักษณะของการเติบโตของตัวเมืองในเวลาต่อมา และเป็นนโยบายของรัฐบาลตลอดมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 7 การตัดถนนไปยังย่านที่เจริญทางการค้าแล้ว นอกจากจะแสดงถึงการขยายเขตชุมชนในกรุงเทพฯ แล้ว เพราะถนนที่ตัดใหม่เนื่องจากความเจริญทางการค้าที่ขยายไปก็จะทำให้เกิดชุมชนไปตามถนนที่ตัดขึ้นใหม่อีกด้วย ซึ่งรัฐบาลจะพยายามทำดังนี้ "เรื่องตัดถนนนี้เป็นสิ่งที่ปรารถนามา 30 ปีมาแล้ว ถ้ามีเงินพอและเจ้ากระทรวงพอใจว่าพระราชกฤษฎีกาแบบนี้ใช้ได้แล้วก็ควรทำถนนนั้น" จาก หจข. ร.7 รายงานเสนาบดีสภาที่ 42/2470 13 กุมภาพันธ์ 2470.

² หจข., ร.7 ม.17/7 เรื่องสร้างถนนต่อจากถนนเพลินจิตต์ถึงจังหวัดสมุทรปราการที่ 260/7059 ศาลาว่าการกระทรวงมหาดไทย 24 กันยายน พ.ศ. 2470 แจ้งความมายังมหาเสวกเอก เจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการ.

นอกจากนี้ที่ทำการค้าขายและบ้านเรือนของชาวยุโรปโดยมากนั้นอยู่ทางใต้หรือตะวันออกเฉียงใต้อยู่แล้วก็เป็นได้ ที่มีส่วนให้เขตเมืองกรุงเทพฯ ขยายตัวออกไปทางค่านนั้นอย่างรวดเร็ว¹ โดยเฉพาะทางค่านใต้ของพระนครได้ขยายตัวไป อาจกล่าวได้ว่า การขยายตัวทางการค้าเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนเมืองกรุงเทพฯ แ่ขยายออกไปได้เร็วยิ่งขึ้น ดังที่ประชุมสภาเผยแผ่พาณิชย์ได้มีสำเนาบันทึกความเห็นที่ว่า "มนุษย์ชอบอยู่เป็นสังคมร่วมกัน เพื่อพึ่งพาอาศัยกันทั้งในทางป้องกันภัยและทางเศรษฐกิจไม่ว่าที่ไหน ๆ ในโลก ราษฏรก็ชอบอยู่ร่วมกันเป็นหมู่บ้านเพื่อสะดวกแก่การซื้อขายและอยู่กินของมนุษย์ คนโดยมากจำต้องอยู่เป็นหมวดหมู่เพื่ออยู่กับเศรษฐกิจ"²

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า การขยายตัวทางด้านการค้าของชาวจีนในกรุงเทพฯ มีส่วนทำให้เขตชุมชนเมืองขยายตัวไป เนื่องจากมีชาวจีนที่เข้ามาประกอบการค้าขายต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ ไม่ว่าจะเป็นการค้าขายส่งสินค้า การค้าขายปลีก การตั้งโรงงานต่าง ๆ เช่น โรงสีข้าว³ โรงเลื่อย เป็นต้น กิจกรรมการค้าเหล่านี้ต้องอาศัยความสะดวกในการคมนาคมซึ่งมีกรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลางการขนส่ง การที่รัฐบาลตัดถนนสายต่าง ๆ นั้นมีผลต่อการเจริญเติบโตทางด้านการค้า ทำให้การค้าขยายตัวไปทางบมากกว่าจะตั้งบ้านเรือนตามแพริมน้ำ ดังนั้นการค้าขายปลีกจึงเกิดขึ้นตาม 2 ฟากถนนที่ตัดผ่าน และส่วนใหญ่จะเป็นชาวจีนที่เข้าไปประกอบการค้า เมื่อมีคนเข้าไปตั้งถิ่นฐานประกอบอาชีพที่ใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณที่มีร้านค้าเข้าไปตั้งก็ย่อมจะทำให้ชุมชนขยายตัวตามไป ทำให้เกิดการขยายตัวของเมืองกรุงเทพฯ ไปด้วยในที่สุด

¹ที่รฤก souvenir แห่งการเปิดทางรถไฟหลวงสายใต้ พ.ศ. 2459.

²หจข., กส. 15.2/8 เรื่องประชุมสภาเผยแผ่พาณิชย์ พ.ศ. 2471 สำเนาบันทึกความเห็นเรื่องพระราชบัญญัติที่ดิน จากการประชุมสภาวันที่ 30 พฤษภาคม- 6 มิถุนายน 2471.

³โรงสีข้าวส่วนใหญ่เป็นของชาวจีนและตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ เกือบทั้งสิ้น จะปรากฏได้ว่าตามริมคลองผดุงกรุงเกษม คลองบางหลวง คลองบางกอกน้อย บางกอกใหญ่ คลองบางคอแหลม ซึ่งอยู่ทางใต้ของพระนครทั้งสิ้น.

2. การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมในกรุงเทพฯ

เมื่อการค้าในกรุงเทพฯ ขยายตัวมากขึ้น กรุงเทพฯ ได้กลายเป็นเมืองการค้าที่สำคัญ และมีชาวจีนเข้าไปประกอบการค้ามากที่สุด สภาพแวดล้อมในกรุงเทพฯ จึงเปลี่ยนแปลง ที่เห็นได้ชัดคือ

2.1 สภาพชุมชนแออัดในย่านการค้า ถนนเจริญกรุงบริเวณที่มีบ้านเรือนปลูกสร้างเบียดเสียดซับซ้อนกัน ทำให้เกิดอันตรายได้ง่ายเมื่อมีอัคคีภัยเกิดขึ้น เพราะไม่ทางใหญ่เพียงพอให้เป็นทางป้องกันอันตรายได้สะดวกทันทั่วทั้งที่¹ ถนนเจริญกรุงหรือถนนนิเวศน์นั้น เมื่อรัฐบาลได้ตัดขึ้นครั้งแรกในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เมื่อ พ.ศ. 2406 จนกระทั่งต่อมาอีก 50 กว่าปีจนถึง พ.ศ. 2457 ได้แตกต่างไปจากเดิมมาก ซึ่งเป็นเพราะการขยายตัวทางการค้าทั้ง 2 ฟากถนน ถนนเจริญกรุงในระยะแรกเป็นถนนที่กว้างขวางใหญ่โต ยวดยานพาหนะไม่สับสน แต่ถนนเจริญกรุงใน พ.ศ. 2457 จากที่หนังสือพิมพ์เคดิเมล์ ได้เสนอข่าวใน พ.ศ. 2457 มีดังนี้

...แต่มาถึงบัดนี้ ถนนเจริญกรุงเป็นถนนที่แคบที่สุด เพราะถนนก็เท่านั้นไหนจะรถลาก รถยนต์ รถราง รถจ้าง รถบันทุก แลก็มีอันตรายเกิดขึ้นเสมอ ก็เป็นความคับแคบของถนนนั่นเอง ถ้ามีผู้เถียงว่าจะขยายออกไปอย่างไร มีตอหรือตึกกั้นวินาศสันตะโรหมคหรือ ขาพเจ้าขอกระซิบบอกวาพระเพลิงทานไม่เห็นควายอยู่แถวในการถนนแคบ จึงได้จับใหม่ถนนเจริญกรุงตอนตรอกเขียงกงคุกอนลงใจทานอธิษฐานศรัทธาว่า เมื่อตึกถูกไฟไหมหมคแล้ว กรมศุขจะถือโอกาส

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ พจน., ร.5 น.21/7 เรื่องตัดถนนในบริเวณที่เกิดเพลิงไหม้ตำบลตรอกซุง อำเภอสาทร 3 สาย 1. ตั้งแตถนนเจริญกรุงไปบรรจบถนนสายที่ 1 พระราชทานนามว่า ถนนเจริญเวียง 2. ตั้งแตถนนสาทรไปออกถนนตรอกไก่ พระราชทานนามว่า ถนนจรัสเวียง 3. ตั้งแตถนนสายที่ 1 ไปออกถนนสุรศักดิ์ พระราชทานนามว่า ถนนเจริญเวียง หนังสือที่ 23/8713 แผนกสุขาภิบาล กระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2467.

ขยายถนนฟากนั้นให้กว้างออกไปใหม่...¹

จะเห็นได้ว่าถนนเจริญกรุงนั้นคับแคบมากจากการขยายตัวทางการค้า ทำให้เกิดสภาพชุมชนที่แออัด โดยเฉพาะในบริเวณที่เป็นย่านการค้าสำคัญ ๆ ภายในกรุงเทพฯ คือบริเวณสำเพ็ง ที่เป็นทั้งถิ่นที่อยู่อาศัยและทำการค้าของชาวจีนแหล่งใหญ่ที่สุดในกรุงเทพฯ สภาพของสำเพ็งในสมัยรัชกาลที่ 6 จะเห็นถึงความเป็นชุมชนใหญ่ที่แออัด ซึ่งเป็นผลจากการขยายตัวทางการค้าในย่านนี้มีสูงมาก

...เรื่องนี้ทำให้ข้าพเจ้าหวนนึกถึงถ้อยคำของข้าพเจ้าที่ได้พยากรณ์ไว้แต่แรกว่าการที่กระทรวงนครบาลตกลงตรอกเตาแดงเพื่อหวังให้เป็นประโยชน์แก่อานาประชาราษฎร์ ได้รับความรมเย็นนั้น มันจะกลับกลายเป็นโทษ แลให้ราษฎรเดือดร้อนอย่างมหันต์เพราะใคร ๆ นอกจากเด็กอมมือก็ยอมรูดอยู่แล้วว่า ในแถวสำเพ็งเป็นบักกิ้งของสยาม ค่าที่ในบริเวณนั้นมีเงินอยู่มากที่สุด เมื่อเงินอยู่ที่ไหนก็ไม่ต้องสงสัยว่าที่นั่นจะไม่รกรุงรังที่อาจเป็นเชื้อเพลิง...²

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กรุงเทพฯ ตั้งแต่บางรักมาถึงสามแยก กลายเป็นทำเลชุมชนทางการค้าขายใหญ่ขึ้น ซึ่งมีถนนเจริญกรุงเป็นเส้นทางคมนาคมเชื่อมต่อเพียงสายเดียว ซึ่งกระทำให้อยุธาณานิคมซึ่งมีจำนวนทวีขึ้นมากมายตามความเจริญของบ้านเมืองไปมาคับคั่ง ย่านการค้าที่สำคัญ ๆ ก็ทวีเพิ่มมากขึ้นเช่นบริเวณสำเพ็ง ถนนตอนตั้งแต่สะพานพิทยเสถียร ย่านตลาดน้อยมาถึงปากถนนเขาวราชริมสามแยก เป็นช่วยที่ยุวชนคับคั่งเหลือประมาณ³ ดังนั้นในย่าน

¹ หจช., ร.6 น.20.18/29 เรื่องที่ดินตำบลถนนเจริญกรุง กรุงเทพฯ-เคลิเมนต์ วันอังคารที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2457.

² หจช., ร.6 น.20.18/16 เรื่องความเห็นคัดค้านเรื่องรัฐบาลจะถมคลองตรอกเตา ตำบลสำเพ็ง กรุงเทพฯเคลิเมนต์ ฉบับวันที่ 5 มกราคม พ.ศ. 2456.

³ หจช., ร.7 ม.7/4 เรื่องถนนจังหวัดพระนคร ที่ 19/12612 กระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2470.

การค้าที่คับคั่ง รัฐบาลได้ตัดถนนออกไป เพื่อบรรเทาการค้าคับคั่งของย่านนั้น และเพื่อความคล่องตัวทางการค้า เป็นการกระจายความหนาแน่นไปสู่เขตถนนที่ตัดใหม่ เป็นการขยายเขตเมืองกรุงเทพฯ ให้กว้างขวางออกไปอีก ดังเช่น การตัดถนนในละแวกตำบลมหาพฤฒารามขึ้นอีกสายหนึ่ง ตั้งแต่เชิงสะพานพิทยเสถียรขึ้นทางเหนือริมคลองผดุงกรุงเกษมไปหักออกทางตะวันออกเฉียงเหนือ บรรจบถนนพระรามที่ 4 ตรงหน้าลานสถานีรถไฟหลวงหัวลำโพง เป็นถนนขนาดกว้าง 17 เมตร 8 วา 2 ศอก ยาว 690 เมตร (17 เส้น 5 วา) เมื่อทำถนนผ่านเข้าไปในละแวกนี้สำเร็จแล้วจะก่อให้เกิดผลประโยชน์แก่ประชาชนในการเดินทางไปมาระหว่างพระนครตอนกลางและตอนใต้ได้สะดวกยิ่งขึ้น¹

การค้าของชาวจีนนั้นกระจายไปแทบทุกแห่งในบริเวณที่เป็นแหล่งการค้า แต่ชุมชนที่สำคัญที่สุดของชาวจีนคือ บริเวณตั้งแต่ไต่กำแพงพระนครจนถึงปากคลองผดุงกรุงเกษม ชวงนี้เป็นชุมชนใหญ่ที่สุดของชาวจีนในกรุงเทพฯ ซึ่งรวมทั้งสำเพ็งชุมชนชาวจีนที่มีชื่อเสียงมากที่สุดด้วย บริเวณนี้จะมีลักษณะเป็นชุมชนชาวจีนติดกันไปตลอด แบ่งเป็นตำบลซึ่งมีกำนัลจีนเป็นผู้ควบคุมดูแลแต่ละท้องที่ไต่ดังนี้ คือ ตรอกบ้านพระยาอิศรานุภาพ สะพานหิน-สำเพ็ง ศาลเจ้าเกา กงฮี่ล้ง วัดสัมพันธวงษ์าราม ตรอกเต่า-สำเพ็ง ตรอกพระยาไกรย เตกมิเกย (ริมวัดจักรวรรดิราชาวาส) สะพานยายใจถึงโรงกะทะเกา ศาลเจ้าแม่ทับทิม กรอกอาจม ตลาดน้อย กรอกวัดญวน ตลาดน้อย กรอกบ้านแกงบวน และเชิงสะพานตลาดน้อย ท้องที่ต่าง ๆ เหล่านี้อยู่ระหว่างกำแพงพระนครด้านใต้จนถึงปากคลองผดุงกรุงเกษมด้านใต้บริเวณวัดกาลละหว่า (โบสถ์ฝรั่งชื่อ Calvary) โดยขนานไประหว่างแม่น้ำเจ้าพระยา และถนนเจริญกรุง รวมความยาวทั้งสิ้นประมาณ $1\frac{1}{2}$ ไมล์ ลักษณะชุมชนบริเวณนี้มีความสกปรกเป็นอย่างมาก โดยจะเห็นได้ว่าชื่อซอยต่าง ๆ ที่เชื่อมระหว่าง 3 ถนนนี้ได้แสดงถึงความสกปรกต่าง ๆ กันไป เช่น ตรอกป่าช้าหมาเน่า (ต่อมาเปลี่ยนเป็นถนนแปลงนาม) และตรอก

¹ หจข., ร.7 ม.7/4 เรื่องถนนจังหวัดพระนคร ที่ 19/12612 กระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2470.

อาจม เป็นต้น ดังนั้นจึงแสดงว่าจำนวนชาวจีนที่อยู่ในบริเวณนี้คงจะมากถึงขนาด
แออัด จึงเกิดมีสิ่งปฏิกูลของเน่าเสียเป็นจำนวนมาก ขณะที่ที่อยู่คับแคบผู้นั้นจึงได้ทิ้ง
ของเน่าเสียกันอย่างเกลื่อนกลาด จนกระทั่งเป็นลักษณะเฉพาะของบริเวณนี้ ดังปรากฏ
เป็นชื่อตรอกชอยคังกล่าว¹

สภาพบริเวณย่านการค้าของชาวจีนมักจะแออัดและไม่สะอาดนัก² ดังจะ
เห็นได้จากการร้องเรียนของชาวจีนที่อยู่ในบริเวณนั้น ซึ่งบางครั้งบ้านที่อยู่อาศัยของ
ชาวจีนที่อยู่ด้านหลังของตึกแถวตึกริมครอง อยู่กันอย่างแออัด และสกปรกเป็นอย่างมาก
จึงได้ยื่นคำร้องขอทำสะพานตามลำคลอง เจกคำบอลโรงกระทะเก่า ขอซื้อที่ริมคลอง
เพื่อทำเป็นทางลงท่อน้ำได้³ นอกจากบริเวณคลองโรงกระทะแล้ว ในบริเวณตรอก
บ้านพระยาอิศรานุภาพ ซึ่งเป็นถิ่นร้านค้าของชาวจีนก็มีสภาพที่สกปรกอย่างยิ่ง ดังจะ
เห็นได้จากพวกชาวจีนได้ทำเรื่องราวร้องต่อกระทรวงนครบาลว่า

¹ สาวิตรี ทัพทะสุด, "ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตก
ในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2398-2453"... , หน้า 38-39.

² บริเวณประตูสะพานหันตลอดจนถึงคลองสะพานหัน ก็เช่นกันที่ชาวจีนได้
ปลูกบ้านเต็มไปหมด ทำให้เดินขึ้นลงทางคลองนี้ไม่ได้เพราะพวกชาวจีนได้ปลูกบ้าน
และเพิงกึ่งขวางทางเดิน จาก หจข., ร.5 น.18. 1/135 เรื่องที่หลวงวิมลประค
สะพานหัน มีผู้ปลูกบ้านกึ่งขวางทางเดิน หนังสือที่ 240/891 ศาลว่าการกระทรวง
นครบาล ฉบับลงวันที่ 1 ตุลาคม ร.ศ. 115 คำกราบทูลของพระยาอินทราชิปตีสีหราช-
รองเมือง ต่อพระเจ้าอนงยาเธอ กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ เสนาบดีกระทรวงนครบาล.

³ หจข., ร.5 น.18. 1ก/27 หนังสือที่ 5606/7153 ฉบับลงวันที่ 18
สิงหาคม ร.ศ. 125 จีนบุญถึงตั้งบ้านเรือนอยู่ในคลองโรงกระทะเก่า ขอประทาน
คำร้องยื่นต่อเจ้าพนักงานได้นำกราบเรียนท่านพระยาอินทราชิปตีสีหราชรองเมือง
ปลัดทูลฉลองกระทรวงนครบาล.

...ตั้งแต่ปากตรอกตลอดไปจนถึงโรงพักกองตระเวน เป็นตรอกแคบ กว้างเพียง 4 ศอก รถมาเดินเข้าออกอยู่เสมอ ถนนหักพังลุ่ม ๆ คูน ๆ ภูเขาเวลาที่ฝนตกเป็นโคลนตลอดถนน ผู้ที่เดินทางมาอาจเดินในตรอกนั้นไม่ได้ การขายนอยถอยลง ไป ขอพระราชทานอนุญาตขอมทำถนนนี้...¹

นอกจากบริเวณสำเพ็งที่เป็นถิ่นที่ชาวจีนอาศัยอยู่เป็นชุมชนใหญ่ที่สุดแล้ว ชาวจีนยังกระจัดกระจายไปตามบริเวณต่าง ๆ ที่เป็นย่านการค้าขาย ซึ่งเมื่อชาวจีนไปตั้งถิ่นฐานที่ใด บริเวณนั้นมักจะแออัดและสกปรก อย่างเช่นในกำแพงพระนครแถวประตูสามยอดเป็นตึกแถวชั้นเดียวเป็นระยะ ๆ มีพื้นที่ต่ำกว่าระดับถนน คังนั้นเวลาฝนตกน้ำมักจะไหลเข้าร้านนองจนกว่าจะแห้งไปเอง ทั้งนี้เพราะท่อระบายน้ำเล็กและตันเสียโดยมาก เพราะชาวจีนมักจะกวาดขยะลงไปในห้องอยู่เสมอ²

ดังที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า ถิ่นที่อาศัยของชาวจีนโดยเฉพาะในบริเวณสำเพ็งนั้นค่อนข้างสกปรก เพราะอยู่กันอย่างแออัด ฉะนั้นในวันก่อนที่จะมีพระราชพิธีสำคัญที่พระมหากษัตริย์จะเสด็จพระราชดำเนินผ่านในย่านนั้น เช่น งานพระราชพิธีทอดผ้าพระกฐิน ชาวจีนจึงมักจะหยุดทำการค้าและปิดร้านกันตลอดวัน ตกแต่งร้านด้วยผ้าสีและธงทิว ตั้งโต๊ะหมู่บูชากันตลอดแถว พวกพ่อค้าส่วนใหญ่ในสำเพ็งมักจะแต่งกายแบบจีนแท้สมัยโบราณออกมารวระวีระแบบจะถึงพื้น

นอกจากบริเวณแหล่งการค้าชาวจีนทางบกดังที่กล่าวมาแล้วว่าค่อนข้างแออัดและสกปรกนั้น แหล่งการค้าทางน้ำตามลำคลองต่าง ๆ ที่สำคัญก็เช่นเดียวกันที่มีชาวจีนได้ทำการประกอบการค้า และก่อให้เกิดปัญหาความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นอย่างเช่นกรณีคลองบางรักซึ่งเป็นคลองขนาดเล็กมีเรือจอดอยู่ เรือแล่นไปมาในคลอง ซึ่งมักจะชนกันเกิดการทะเลาะวิวาทอยู่เสมอ ๆ อยู่แล้ว ต่อมาได้มีชาวจีนชื่อ อาซิม ตั้งอุ้งมือก๊องวน

¹ หจข., ร.5 ขธ.9/29 กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ เสนอในที่ประชุมเสนาบดี เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน ร.ศ. 116.

² พระยาอนุภาพไตรภพ, พระมหานครกรุงเทพฯ ในความทรงจำของคนอายุ 70 (พระนคร : อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรีพระยาอนุภาพไตรภพ, 2504), หน้า 169.

ท่อเรืออยู่ในคลอง ไซ้คลองเป็นอุจาดเรือเสียดครั้งคอนคลองอยู่เป็นประจำ ทำให้เกิดความเค็ดรอนแก่การสัญจรไปมาในคลอง¹ นอกจากบริเวณคลองบางรักแล้ว ตามคลองที่สำคัญ ๆ อื่น ๆ เช่นคลองผดุงกรุงเกษม คลองบางลำพู คลองมหานาค และคลองสะพานหัด พวกแพและเรือมักจะจอดขายของเป็นเวลานาน ทำให้คลองแคบ เรือเดินไปมาไม่สะดวก²

เนื่องจากย่านชุมชนชาวจีนส่วนใหญ่จะแออัดอยู่กันอย่างเบียดเสียด ทำให้เกิดความรกรุงรังและไฟไหม้บ่อยครั้งมาก รัฐบาลพยายามแก้ไขด้วยวิธีต่าง ๆ อย่างเช่น การจัดตั้งกองดับเพลิงให้มีอยู่หลาย ๆ ตำบล บริเวณที่ได้รับการจัดตั้งเป็นแห่งแรกคือบริเวณถนนเจริญกรุง ในกำแพงพระนคร และที่ตำบลบางรัก³ นอกจากรัฐบาลจะทำการจัดตั้งกองดับเพลิงขึ้นในกรุงเทพฯ เพื่อป้องกันไฟไหม้แล้ว ทางรัฐบาลก็ยังได้พยายามหาทางแก้ไขโดยการตัดถนนเข้าไปในบริเวณที่เพลิงไหม้ เพื่อช่วยให้บริเวณนั้นมีถนนกว้างขวางขึ้นและบ้านเรือนที่ปลูกกันเบียดเสียดจะได้ลดน้อยลง จะเห็นได้ว่านับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อเกิดเพลิงไหม้ในบริเวณสำเพ็ง ก็จะมีการตัดถนนทุกครั้ง อย่างเช่น เกิดเพลิงไหม้ที่ตำบลตลาดน้อย และตำบลหน้าวัดสัมพันธวงศ์ พระองค์ได้

¹ หจช., ร.5 น.8.1/245 เรื่องคลองบางรักเป็นคลองเล็กที่มีเรือจอดอยู่เรือเดินไปมามากโดนกันเนื่อง ๆ บัดนี้ถ้าแก้อาซิมทำอุ้งโรงช่างไม้ต่อเรือไฟอยู่ในคลองครั้งคอนคลองเรือจะมาจอดก็ไม่ได้ ขอให้กองทะเลเวมห้ามควย (16 เมษายน ร.ศ. 122).

² หจช., ร.6 น.21/31 รายงานประชุมกระทรวงนครบาลว่าด้วยคลองต่าง ๆ (พ.ศ. 2459).

³ หจช., ร.5 น.99/65 ความเห็นเรื่องตั้งกองดับเพลิงที่ 39/12687
30 ธันวาคม ร.ศ. 122 ศาลาว่าการนครบาล.

โปรดเกล้าฯ ให้ตัดถนนกว้าง 5 วา ตั้งแต่แนวเขตถนนตำบลศาลเจ้าเก่า ทรงมายัง สะพานข้ามคลองวัดประทุมคงคา กับตัดถนนแยกเข้าไปในที่วัดสัมพันธวงศ์มาออกถนน เขาวราช เป็นการขยายถนนสำหรับตอนที่เพลิงไหม้ตั้งแต่หน้าวัดสัมพันธวงศ์ ไปจดเชิง สะพานคลองวัดประทุมคงคา เป็นการขยายถนนตลอดในที่เพลิงไหม้อีกตอนหนึ่ง¹ กรณีไฟไหม้ตรอกเชียงกงในสมัยรัชกาลที่ 5 พวกชาวจีนตรอกเชียงกงก็ได้ขออรรถนมาล อดมคู้ทำถนนเพื่อเป็นทางเดินให้ตลอด จะเห็นได้ว่าสภาพชุมชนชาวจีนที่อยู่กันอย่างแออัด ทางเดินเข้าออกมีน้อยมากเพราะปลูกกันติด ๆ กันไป เมื่อเกิดเพลิงไหม้จึงเป็นภัย ที่ค่อนข้างร้ายแรงมากในสมัยนั้น ดังนั้นสิ่งที่รัฐบาลจะแก้ไขชุมชนชาวจีนที่แออัดนี้ได้ก็คือตัดถนนเข้าไป ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงใช้วิธีนี้เช่นกันเพื่อให้บริเวณนี้เป็นชุมชนไม่เบียดเสียดกันเกินไป² และวิธีนี้ก็ ยังคงใช้อยู่จนถึงสมัยรัชกาลที่ 7³ จะเห็นได้ว่าบริเวณที่เกิดเพลิงไหม้เสมอ ๆ มักจะ เกิดในดินที่อยู่อาศัยของชาวจีนบ่อยครั้งที่สุด ซึ่งอาจเป็นเพราะความแออัด รกรุงรัง ภายในชุมชนการค้าของชาวจีนนั่นเอง

¹ หจข., ร.5 ยช.9/104 วันที่ 25 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 125.

² การตัดถนนเข้าไปในบริเวณที่เพลิงไหม้ซึ่งเป็นย่านของชาวจีนในสมัยรัชกาล ที่ 6 มีการตัดถนนบริเวณตำบลหัวลำโพงรวม 3 สาย บริเวณตำบลศาลเจ้าตันไทรริม ถนนเจริญกรุงไปออกถนนเขาวราช 1 สาย และจากถนนเขาวราชเชื่อมกับถนนพาดสาย และขยายตรอกต่าง ๆ ค้วย และตัดถนนตำบลตรอกศาลเจ้าอาม้าเกง 2 สาย คือตั้งแต่ ถนนเจริญกรุงไปออกถนนเขาวราช และถนนราชวงศ์ไปคลองจักรวรรดิ์ จาก หจข., ร.6 น.21/40 เรื่องตัดถนนในที่เกิดเพลิงไหม้ 13 มีนาคม 2460-24 มีนาคม 2461.

³ หจข., ร.7 สบ.242/300 พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการจัดซื้อที่ดินและ อสหำริมทรัพย์อย่างอื่น เพื่อตัดถนนในที่เกิดเพลิงไหม้ตำบล 4 แยกมหานาค.

๒๒ การรื้อกำแพงพระนคร

จากที่กล่าวมาแล้วในบทก่อน และตอนช่วงก่อนหน้านี้จะเห็นได้ว่าการค้าของชาวจีนได้ขยายตัวอย่างมาก ซึ่งจะเห็นได้ว่าโดยเฉพาะการค้าตามสองฟากถนนในกรุงเทพฯ อาจกล่าวได้ว่าส่วนใหญ่การค้าปลีกเช่นนี้ในกรุงเทพฯ มีชาวจีนเข้ามาประกอบการถึง 62% ของทั้งหมด ดังนั้นการขยายตัวทางด้านการค้าของชาวจีนในกรุงเทพฯ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสำคัญอีกประการหนึ่งคือการรื้อกำแพงพระนครลง ซึ่งทำให้สภาพแวดล้อมของกรุงเทพฯ เปลี่ยนไป ประกอบกับความจำเป็นของกำแพงพระนครในการป้องกันข้าศึกไม่จำเป็นอีกต่อไป แต่กลายเป็นสิ่งกีดขวางที่ทำให้พื้นที่ในกำแพงพระนครคับแคบ ดังนั้นจึงเกิดการรื้อกำแพงพระนครเพื่อสร้างเป็นตึกแถวรองรับการขยายตัวทางการค้า ในกำแพงพระนคร ซึ่งเป็นย่านการค้าที่สำคัญแห่งหนึ่งที่มีชาวจีนเข้าไปตั้งร้านค้ากันเป็นจำนวนมาก การรื้อกำแพงพระนครเริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ซึ่งเป็นระยะเวลาที่การค้าเริ่มขยายตัวมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงมีไปถึงเสนาบดีกระทรวงนครบาล ความว่า

...อนึ่ง พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ได้พระราชทานพระราชหัตถเลขามาถึงกระทรวงนครบาลฉบับหนึ่ง รวมความว่าใคร ๆ จะขออนุญาตรื้อกำแพงถ้าจะทำเป็นตึกแถวก็ควร... พระราชทานกระแสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้ทรงแก่ชาพระพุทธรเจ้าเนื่อง ๆ นั้นว่า ถ้ายิ่งรื้อเสียโคหมคยงคี่ เพราะฉะนั้นจึงทรงอนุญาตทุกครั้ง...¹

การรื้อกำแพงพระนครจึงเริ่มขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 และดำเนินเรื่อยมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 7

¹ หจข., ร.6 น.18.2/5 ที่ 12/177 พระราชหัตถเลขา ถึง กรมหลวงนเรศวรฤทธิ เสนาบดีกระทรวงนครบาล.

ยกตัวอย่างเช่น

การรื้อกำแพงพระนครตั้งแต่ประตูสะพานหันค้ำนไต้ไปถึงประตูของกุฎ เพื่อปลูกสร้างเป็นตึกของสมเด็จพระมาตุจฉาเจ้า (พระนางเจ้าสุชุมมาลย์มารศรี ในรัชกาลที่ 5)¹

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์ ขอพระบรมราชานุญาตรื้อกำแพงพระนคร ตั้งแต่มุมถนนจักรพงษ์ไปจนถึงประตูของกุฎ เพื่อสร้างเป็นตึกแถว²

เจ้าพระยานรรัตน ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต รื้อกำแพงพระนครฝั่งไต้ ถนนเขาวราช เพื่อสร้างตึกแถว³

เจ้าพระยาวรวงศ์ไต้ ขออนุญาตรื้อกำแพงพระนคร ตำบลถนนจักรเพชร แลขอพระราชทานที่ดินชานกำแพงสำหรับทำตึกแถว⁴

---

¹ หจช., ร.6 น.7.8/4 เรื่องการรื้อกำแพงพระนคร ตั้งแต่ประตูสะพานหันค้ำนไต้ ไปถึงประตูของกุฎ 22 มีนาคม 2455-30 เมษายน 2456.

² หจช., ร.6 น.7.8/8 เรื่องขอพระบรมราชานุญาต รื้อกำแพงพระนครฝั่งไต้ มุมถนนจักรพงษ์ ไปจนถึงประตูของกุฎ 22 กรกฎาคม-1 สิงหาคม 2457.

³ หจช., ร.6 น.7.8/9 เรื่องขอพระบรมราชานุญาต รื้อกำแพงพระนครฝั่งไต้ ถนนเขาวราช 13-16 พฤศจิกายน 2456.

⁴ หจช., ร.6 น.7.8/10 เรื่องขอพระบรมราชานุญาต รื้อกำแพงพระนครถนนจักรเพชร.

กรมพระดำรงราชานุภาพ ทรงขอพระบรมราชานุญาต รื้อกำแพงทางคาน
ถนนมหาไชยที่วังเก่าเพื่อทรงสร้างตึกแถว¹

การรื้อกำแพงตำบลสะพานหันเพื่อทำตึกแถวของสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวง
พิษณุโลกประชานาถ และพระองค์เจ้าอัมรินทร์ปริษา²

การรื้อกำแพงแถวถนนมหาธาตุหน้าโรงเรียนราชินี เพื่อปลูกตึกแถวเก็บค่า
เช่าไว้ใช้จ่ายในโรงเรียน³

กรมหมื่นไชนนาทนเรนทร ขอพระบรมราชานุญาต รื้อกำแพงพระนครตอน
ถนนพระสุเมรุ เพื่อสร้างตึกแถว⁴

นอกจากบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ เจ้านาย และขุนนาง ที่ขอพระบรม-
ราชานุญาตทำการรื้อกำแพงพระนครนั้น เพื่อสร้างตึกแถว ยังมีบรรดาราษฎรที่พอมิทุน
ต้องการปลูกตึกแถวก็จะขอพระบรมราชานุญาตรื้อกำแพงพระนคร ดังเช่น

---

¹ หจข., ร.6 น.7.8/5 เรื่องขอพระบรมราชานุญาตรื้อกำแพงถนน
มหาไชย 10 ตุลาคม-15 ตุลาคม 2456.

² หจข., ร.6 น.7.8/7 เรื่องขอพระบรมราชานุญาตรื้อกำแพงถนนตำบล
สะพานหันเพื่อทำตึกแถว 15 พฤศจิกายน-30 พฤศจิกายน 2456.

³ หจข., ร.6 น.7.8/17 เรื่องขอพระบรมราชานุญาตรื้อกำแพงพระนคร
แถวถนนมหาธาตุ 20 พฤศจิกายน-28 พฤศจิกายน 2456.

⁴ หจข., ร.6 น.7.8/15 เรื่องกรมหมื่นไชนนาทนเรนทร ขอพระบรม-
ราชานุญาตรื้อกำแพงถนนพระสุเมรุ ใกล้ป้อมมหาปราบ 18 มีนาคม 2460.

ยกตัวอย่างเช่นกรณี นายใจ สุกศล ขอพระบรมราชานุญาตรื้อกำแพง
พระนครตอนหน้ากองมหันตโทษ เพื่อสร้างตึกจำหน่ายยาเส้นไทย และจะได้ประกอบ
การค้าขาย เพื่อให้เป็นสง่าแก่พระนครยิ่งขึ้น ซึ่งพระองค์ก็ทรงพระราชทานพระบรม-
ราชานุญาต¹

ร้อยเอกพร้อม ขอรื้อกำแพงพระนคร ตำบลบางลำภู ตามแนวถนนพระสุเมรุ
เพื่อสร้างตึกแถว และยังขอพระราชทานที่ดินเชิงกำแพง ซึ่งยังกว้างอยู่ 1 เมตร
30 เซนต์ ยาว 11 เมตร เป็นกรรมสิทธิ์อีกด้วย²

กล่าวโดยสรุป การขยายตัวทางด้านการค้าของชาวจีนในกรุงเทพฯ ก่อ
ให้เกิดผลกระทบทั้งด้านเศรษฐกิจ และสังคมต่อกรุงเทพฯ กล่าวคือ ทางด้าน
เศรษฐกิจนั้น การแข่งขันระหว่างพ่อค้าชาวจีนและชาวตะวันตก ในกิจการระดับใหญ่
ที่พ่อค้าชาวตะวันตกพยายามจะผูกขาดแต่ผู้เดียว ซึ่งเป็นการยากลำบากอย่างยิ่ง
ที่ชาวจีนจะต้องฝ่าฟันอุปสรรค เพราะทุนไม่สูงพอเท่ากับพ่อค้าชาวตะวันตก

ประกอบกับการที่รัฐบาลไม่ได้ให้ความช่วยเหลืออย่างจริงจัง เนื่องจาก
มองเห็นว่ายากที่จะเอาชนะกับบริษัทชาวตะวันตกได้ แต่อย่างไรก็ดี การขยายตัว
ทางการค้าของชาวจีนในกรุงเทพฯ ก็นำมาซึ่งรายได้ของรัฐเป็นจำนวนมาก

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ หจข., ร.6 น.7.8/17 เรื่องขอรื้อกำแพงพระนคร ตอนหน้ากอง
มหันตโทษ 7 มกราคม-15 มกราคม 2460.

² หจข., ร.6 น.7.8/19 เรื่องขอรื้อกำแพงพระนคร ตอนถนนบางลำภู
1 กุมภาพันธ์-12 กุมภาพันธ์ 2461.

โดยเฉพาะในท้องที่อำเภอสำเพ็ง และอำเภอในกำแพงพระนครที่มีชาวจีนเข้าไปตั้ง
 ร้านค้ามากที่สุด และพระคลังข้างที่ซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินรายใหญ่ในกรุงเทพฯ กับพระ-
 บรมวงศานุวงศ์ และขุนนางก็ลงทุนกับการสร้างตึกแถว และตลาด ซึ่งนำรายได้ให้
 กับพระคลังข้างที่ พระบรมวงศานุวงศ์ และขุนนางเป็นอันมาก ส่วนผลกระทบทางด้าน
 สังคมนั้นก็คือได้ส่งผลให้ชุมชนที่เป็นถิ่นที่อยู่ของชาวจีนแออัด และเต็มไปด้วยร้านค้า
 ซึ่งสกปรกรกรุงรัง นอกจากนี้ตามบริเวณลำคลองที่มีการค้าขายสำคัญ ๆ ก็มักจะมี
 เรือจอดขายของ บางครั้งก็ปลูกร้านหรือเพิงยื่นเข้าไปในลำคลอง การสร้างคู่อริ
 ของชาวจีนเหล่านี้เป็นต้น ซึ่งเป็นการไม่สะดวกและกีดขวางทางสัญจรไปมาเป็นอย่างยิ่ง
 ดังนั้นบริเวณแหล่งการค้าของชาวจีน โดยเฉพาะทางบกนั้น จึงมักจะเกิดเพลิงไหม้
 เสมอ ๆ เป็นประจำตลอดมา ซึ่งสืบเนื่องมาจากความแออัดของร้านค้า และความรก
 รุงรังที่เป็นบ่อเกิดเพลิงไหม้ได้ง่ายนั่นเอง นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม
 ในกรุงเทพฯ ที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การรื้อกำแพงพระนคร เพื่อสร้างตึกแถวจึง
 ทำให้กรุงเทพฯ เต็มไปด้วยตึกแถวเป็นแนวยาว แทนกำแพงเมืองเดิม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทสรุป

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นก่อนที่ไทยจะทำสนธิสัญญาเบาริ่งกับอังกฤษนั้น ชาวจีนมีบทบาทที่สำคัญในด้านการค้าทั้งในด้านการเข้ารับราชการ เพื่อช่วยเหลือรัฐ ในด้านการค้าระหว่างประเทศกับการประกอบการค้าของตนเองในกิจการค้าบางส่วน ก็ใช้การพาเรือเร่ค้าสินค้าไปขายโดยอาศัยแม่น้ำ ลำคลอง ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคม ที่สำคัญที่สุดในสมัยนั้น นอกจากนำสินค้าไปเร่ขายแล้ว ก็มักจะขายสินค้าตามแพเรือริมน้ำกันเป็นส่วนใหญ่ ส่วนการค้าทางบกที่สำคัญของชาวจีนนั้นก็คือสำเพ็งซึ่งอยู่ทาง คานใต้ของพระนครและนับได้ว่าเป็นศูนย์กลางการค้าแห่งแรกของชาวจีนในกรุงเทพฯ

หลังจากที่ไทยได้ทำสนธิสัญญาเบาริ่งกับอังกฤษใน พ.ศ. 2398 และกับ ประเทศอื่น ๆ ในเวลาต่อมาแล้ว การค้าของชาวจีนในกรุงเทพฯ ได้มีการเปลี่ยนแปลง มากขึ้น ชาวจีนได้มีบทบาทมากขึ้นในระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ของสังคมไทย ปัจจุบันที่มี ส่วนทำให้การค้าของชาวจีนในกรุงเทพฯ ขยายตัวมากขึ้นคือ การขาดแคลนผู้ประกอบการค้าในสังคม ตลอดจนการอพยพเข้ามาเป็นจำนวนมากของชาวจีน ความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจของไทย มีส่วนช่วยให้การค้าของ ชาวจีนขยายตัวมากขึ้น รวมทั้งนโยบายในการปรับปรุงบ้านเมืองเพื่อให้ไทยก้าวหน้า ตามแบบตะวันตกซึ่งส่วนใหญ่แล้วการปรับปรุงบ้านเมืองสมัยนั้นจะเน้นหรือให้ความสำคัญ กับเมืองหลวงคือกรุงเทพฯ เพราะเป็นศูนย์กลางทางการปกครองของประเทศ

การปรับปรุงบ้านเมืองนี้มีส่วนส่งเสริมการค้าจะเห็นได้จากการขุดและ ปรับปรุงคลองโดยเฉพาะการตัดถนนภายในกรุงเทพฯ นั้นทำให้ถิ่นฐานเดิมการค้า ของชาวจีนขยายตัวจากบริเวณสำเพ็งหรือเรือแพริมน้ำไปสู่ถนนที่ตัดผ่าน นับ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ที่ได้มีการตัดถนน เจริญกรุง บำรุงเมืองเฟื่องนคร ต่อมา ในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่มีการตัดถนนกว่า 110 สายขึ้นไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การตัดถนนบริเวณคานใต้พระนคร ตั้งแต่คลองผดุงกรุงเกษมไปถึงบริเวณบางรัก บริเวณในกำแพงพระนครและบริเวณสำเพ็ง ในสมัยรัชกาลที่ 6 และสมัยรัชกาลที่ 7

จนถึง พ.ศ. 2475 การตัดถนนในรัชสมัยของทั้ง 2 พระองค์ ส่วนใหญ่เป็นการตัดถนน
 ในบริเวณที่เป็นทำเลการค้าอยู่แล้ว เพื่อเป็นการสะดวกในการติดต่อทางด้านการค้า
 และการตัดถนนที่ทรงพยายามให้ เชื่อมต่อกับ เส้นทางคมนาคมเดิมคือกับถนนและแม่น้ำ
 เจ้าพระยา เมื่อมีการตัดถนนขึ้นในกรุงเทพฯ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา และ
 ในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ทำการตัดถนนเป็นจำนวนมากที่สุด ดังนั้นการลงทุนสร้างตึกแถวและ
 และตลาดขึ้นของพระคลังข้างที่ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัวจะเห็นได้มากกว่าในรัชสมัยของรัชกาลที่ 4, 6 และ 7 การลงทุน
 สร้างตึกแถวและตลาดของพระคลังข้างที่ ก็เพื่อตอบสนองการตั้งหลักแหล่งในการ
 ทำมาหากินในประเทศไทยของคนจีนที่เมื่อสะสมทุนได้มากพอจะเช่าตึกแถวค้าขาย
 ของต่าง ๆ นอกจากพระคลังข้างที่เป็นผู้ลงทุนสร้างตึกแถวแล้วยังมีพระบรมวงศานุวงศ์
 เจ้านายขุนนางที่มีทุนรอนก็จะทำการปลูกตึกแถว เพื่อเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ด้วยเช่นกัน
 จึงปรากฏว่าภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาริงการค้าของชาวจีนในกรุงเทพฯ กระจาย
 ไปตาม 2 ฟากถนนที่ตัดผ่าน ชาวจีนจึงมีบทบาททางด้านเศรษฐกิจในสังคมไทยโดย
 เฉพาะอย่างยิ่งชาวจีนที่ประกอบอาชีพเป็นคอมปะรโตร์ เนื่องจากภายหลังสนธิ
 สัญญาเบาริง ชาวตะวันตกเข้ามาติดต่อค้าขายกับประเทศมากขึ้น ชาวตะวันตกไม่
 สามารถที่จะทำการค้าติดต่อกับชาวพื้นเมืองได้โดยตรงเนื่องจากมีอุปสรรคทางด้านภาษา
 และการติดต่อกัน ทำให้พ่อค้าชาวตะวันตก ต้องอาศัยชาวจีนเป็นคนกลางจึงเกิดอาชีพ
 ใหม่ที่มีความสำคัญชาวจีนคือคอมปะรโตร์ ซึ่งบริษัทสำคัญ ๆ ของชาวตะวันตก ต้องใช้
 คอมปะรโตร์ชาวจีนทั้งสิ้น คอมปะรโตร์จึงเท่ากับเป็นตัวกลางสำหรับการแจกจ่ายสินค้า
 ต่างประเทศ เข้าสู่ภายในระบบเศรษฐกิจไทย และขณะเดียวกันก็รับซื้อสินค้าจากชาวบ้าน
 และพ่อค้าขายปลีก เพื่อส่งต่อไปต่างประเทศ ดังนั้นคุณสมบัติที่สำคัญของชาวจีน
 ในขณะนั้นคือความรู้ทางด้านภาษาต่างประเทศ ซึ่งมีความสำคัญต่อการประกอบการค้า
 อาจกล่าวได้ว่าชาวจีนมีบทบาทที่สำคัญทั้งทางด้านการค้า ระดับเล็กจนถึงระดับใหญ่
 ซึ่งบรรดาพ่อค้าชาวจีนที่มีพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจสูงว่ารายมั่งคั่งมักจะใช้อิทธิพล
 ทางเศรษฐกิจของตนนำไปสู่อิทธิพล เช่น เป็นหัวหน้าชักชวนชาวจีนให้เกิดความรู้รัก
 สามัคคีนิยมจงรักภักดีต่อประเทศจีน ชักชวนชาวจีนให้ประท้วงนักบุญกงาน ชักชวนให้ประท้วง

ประท้วงปิดสินค้าของอเมริกาและญี่ปุ่น เป็นต้น บทบาทของพ่อค้าชาวจีนในช่วงนี้ก่อให้เกิดความยุ่งยากและเป็นปัญหาที่รัฐบาลหนักใจมากที่สุด เพราะทำให้บ้านเมืองเกิดความไม่สงบสุขและเคืองครอน รัฐบาลจึงใช้วิธีการควบคุมดูแลสอดส่องพฤติกรรมต่าง ๆ ของชาวจีนอย่างใกล้ชิดอย่างไรก็ดี รัฐบาลได้ใช้วิธีการผสมกลมกลืนทางด้านการเชื่อมสัมพันธ์กับชาวจีนเพราะยังเห็นความสำคัญของชาวจีนทั้งด้านการค้า ความสงบสุขในการจัดการปัญหาชาวจีนในสังคมไทย และนโยบายของทางรัฐบาลที่มีมาแต่เดิมในการปกครองชาวจีนเสมือนเป็นพลเมืองไทย

สำหรับการขยายตัวทางด้านการค้าของชาวจีนในกรุงเทพฯ นั้น ก่อให้เกิดผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจและสังคมกล่าวคือ ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจนั้น ก่อให้เกิดผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจและสังคมกล่าวคือ ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจนั้น ก่อให้เกิดการแข่งขันระหว่างพ่อค้าชาวจีนกับพ่อค้าชาวตะวันตก ในด้านการค้าระดับใหญ่ พวกบริษัทตะวันตก เช่น บริษัทวินด์เซอร์ บริษัทอีสเอเซียติก บอร์เนียว ซึ่งเป็นบริษัทขนาดใหญ่มีทุนมากเข้ามามีบทบาททางด้านการค้าที่สำคัญ ๆ ของประเทศ เช่น กิจการเดินเรือพาณิชย์ กิจการค้าไม้ เป็นต้น การผูกขาดกิจการทางด้านการค้าที่สำคัญ ๆ เหล่านี้ต้องประสบกับการแข่งขันจากพ่อค้าชาวจีนที่มีทุนพอจะทำกิจการขนาดใหญ่ ชาวจีนต้องใช้ความพยายามอย่างมากในการประคับประคองกิจการของตนให้อยู่รอด ซึ่งข้อเสียเปรียบของพ่อค้าชาวจีนก็คือมีทุนน้อยกว่าและขอจำกัดในการให้ความช่วยเหลือของรัฐบาลไทย เพราะความไม่มั่นใจว่าการค้าขนาดใหญ่ของชาวจีนที่ต้องใช้ทุนมาก การแข่งขันสูงจะสามารถเอาชนะบริษัทของชาวตะวันตกได้ แต่อย่างไรก็ดีรัฐก็สามารถเก็บผลประโยชน์จากการขยายตัวทางด้านการค้าของชาวจีนในกรุงเทพฯ ได้มากขึ้นทุกปี เห็นได้จากภาษีโรงเรือนที่รัฐบาลเก็บได้ โดยเฉพาะภาษีโรงเรือนที่เก็บได้จากท้องที่อำเภอที่มีชาวจีนประกอบการค้ามากที่สุด คือสำเพ็งและอำเภอในกำแพงพระนคร นอกจากนี้ ผู้ที่ได้ผลประโยชน์จากการขยายตัวทางการค้ามากที่สุด คือพระคลังข้างที่ซึ่งได้รับผลประโยชน์จากการสร้างตึกแถวเพื่อรองรับการขยายตัวทางการค้า กล่าวคือมีการตัดถนนไปที่เจริญแล้ว เช่น สำเพ็ง

แล้วปลูกสร้างตึกแถวให้ชาวจีนตั้งร้านค้าและการตัดถนนไปยังที่ยังไม่เจริญก็เพื่อให้บริเวณนั้นกลายเป็นท่าเลการค้าขึ้นมาและสนับสนุนให้ชาวจีนเข้าไปประกอบการค้า ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การลงทุนสร้างตึกแถวของพระคลังข้างที่นอกจากทำให้การค้าของชาวจีนขยายตัวไปตามถนนที่ตัดใหม่แล้ว ยังทำให้พระคลังข้างที่ได้รับผลประโยชน์มากมาย

ส่วนผลทางด้านสังคมต่อกรุงเทพมหานคร ทำให้ชุมชนเมืองกรุงเทพฯ ขยายตัวมากขึ้น เดิมชาวจีนอยู่ทางใต้ของกำแพงพระนคร เมื่อมีชาวจีนอพยพเข้าไปตั้งร้านค้ามากขึ้น การขยายตัวลงไปทางใต้ของชุมชนจึงทวีขึ้นอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้การที่รัฐบาลได้ตัดถนน และมีการลงทุนสร้างตึกแถวการค้าของชาวจีนในกรุงเทพฯ จึงขยายไปตาม 2 ฟากถนนที่ตัดผ่านชุมชนเมืองกรุงเทพฯ ก็ขยายตัวมากขึ้น นอกจากนี้ การขยายตัวทางการค้าของชาวจีนยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม เกิดความแออัด เบียดเสียดในชุมชนการค้าของชาวจีน ความสกปรก รกรุงรังไม่มีระเบียบก่อให้เกิดอึดอัดได้ง่าย และเกิดขึ้นบ่อยในย่านที่มีชาวจีนเข้าไปทำการค้า โดยเฉพาะในชุมชนชาวจีนที่ใหญ่ที่สุดคือ สำเพ็ง นอกจากนี้ เมื่อกรุงเทพฯ กลายเป็นเมืองการค้ามากยิ่งขึ้น การรื้อกำแพงเมืองเพื่อสร้างตึกแถวก็เกิดขึ้น ทำให้เกิดตึกแถวเป็นแนวยาวแทนกำแพงพระนครดังปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

